

Političko-geografski aspekti potencijalnih sukoba na Arktiku

Oroz, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:264178>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-07-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Iva Oroz

Političko-geografski aspekti potencijalnih sukoba na Arktiku

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Jelena Lončar

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2.10.2020.

Izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno koristeći znanja stečena tijekom studija i navedenu literaturu.

Zahvaljujem se svojoj mentorici doc. dr. sc. Jeleni Lončar na pomoći, savjetima, uputama, uloženom vremenu i vođenju kroz ovaj rad kako bi bio što kvalitetnije napisan.

Također se zahvaljujem tati Anti koji me uvijek podržavao i bio prisutan u svim trenucima mog života, kao i dečku Martinu na ukazanom strpljenju, razumijevanju i bezuvjetnoj ljubavi.

Iva Oroz

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Političko-geografski aspekti potencijalnih sukoba na Arktiku

Iva Oroz

Izvadak: Arktik je područje unutar sjeverne polarnice u kojem su skriveni veliki i vrijedni prirodni resursi. Pod ledom Arktika nalazi se gotovo četvrtina svjetskih zaliha plina i nafte te bitne strateške geopolitičke pozicije kao i važni trgovački putovi. Topljenjem leda područje je sve više ugroženo, nestaju cjelokupna staništa flore i faune i remeti se ravnoteža postojećeg ekosustava, ali se također otvara mogućnost za novim i kraćim trgovačkim rutama koje će čitav prostor oko arktičkog kruga pretvoriti u "žilu kucavicu" pomorske trgovine. Osam država polaže pravo na Arktik - Rusija, Kanada, Sjedinjene Američke Države (Aljaska), Island, Norveška, Švedska, Finska i Danska, a upravo ona koja ostvari prevlast ostvarit će profit koji je sve manje i manje okovan arktičkim ledom.

35 stranica, 7 grafičkih priloga, 3 tablice, 31 bibliografska referenca; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Arktik, političko-geografski aspekti, klimatske promjene, resursi, morske rute, utrka za Arktik, potencijalni sukobi

Voditelj: doc. dr. sc. Jelena Lončar

Tema prihvaćena: 13. 2. 2020.

Datum obrane: 2. 10. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Politico-geographical aspects of potential conflicts in the Arctic

Iva Oroz

Abstract: The Arctic is an area within the northern polar circle, which contains great and valuable natural resources. Under the Arctic ice lies nearly a quarter of world's gas and oil supply, as well as valuable strategical and geopolitical positions and important trade routes. The entire area is under a great risk because of the ice melting; entire habitats are disappearing, and the ecosystem balance is disturbed. However, that opens a possibility for new and shorter trade routes, which will transform the entire Arctic circle and the surrounding area into a vital part of marine trade. Eight countries lay claim over the Arctic - Russia, Canada, United States of America (particularly the state of Alaska), Iceland, Norway, Sweden, Finland and Denmark. The country that achieves dominance over the area, will also claim the profit that is laying under the ever thinning Arctic ice.

35 pages, 7 figures, 3 tables, 31 references; original in Croatian

Keywords: Arctic, politico-geographical aspects, climate changes, resources, sea routes, scramble for Arctic, potential conflicts

Supervisor: Jelena Lončar, PhD, Assistant Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 13/02/2020

Undergraduate Thesis defense: 02/10/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KLIMATSKE PROMJENE NA ARKTIKU.....	3
3. ARKTIČKI RESURSI.....	5
3.1. Nafta i prirodni plin.....	7
3.2. Ostali mineralni resursi.....	7
3.3. Ribolov, šumarstvo i turizam.....	9
4. ZNAČAJ I ULOGA ARKTIČKIH MORSKIH RUTA.....	10
4.1. Sjeverozapadni prolaz.....	11
4.2. Sjeverna morska ruta.....	13
4.3. Trans – polarna morska ruta.....	13
4.4. Arktički most.....	14
5. POLITIČKO-GEOGRAFSKA I GEOSTRATEŠKA ULOGA ARKTIKA.....	14
5.1. Potencijalni teritorijalni sporovi oko resursa na Arktiku.....	16
5.2. Arktički izazovi - od realizma do institucionalizma.....	18
5.3. Utrka za Arktik?.....	19
6. POLITIČKO-GEOGRAFSKI ODNOS ARKTIČKIH DRŽAVA PREMA ARKTIKU.....	20
6.1. Danska.....	20
6.2. Švedska.....	22
6.3. Island.....	22
6.4. Norveška.....	23
6.5. Finska.....	24
6.6. Kanada.....	24

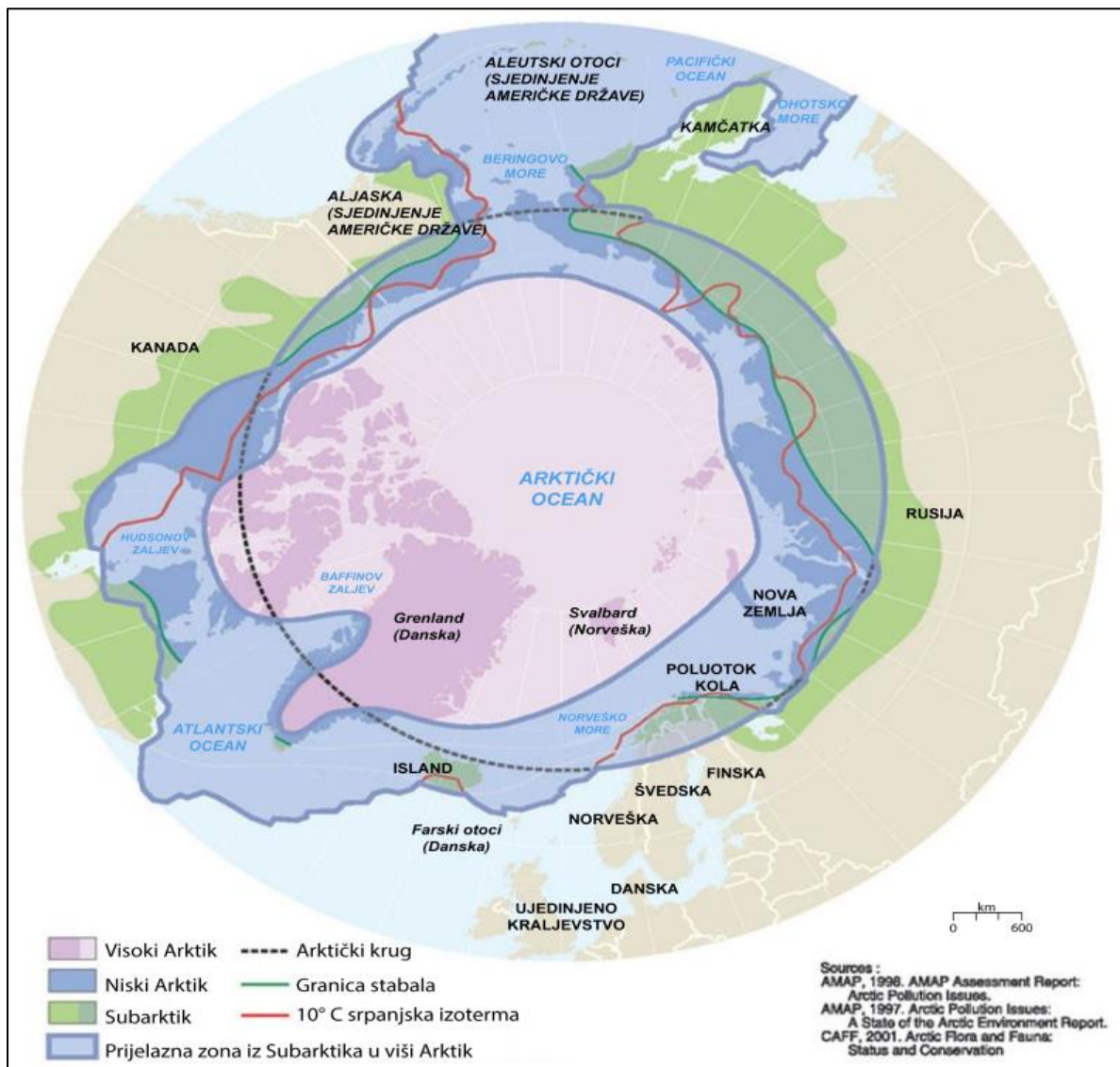
6.7. Rusija	25
6.8. Sjedinjene Američke Države.....	27
7. ODNOSI EUROPSKE UNIJE I KINE PREMA ARKTIKU.....	27
8. ZAKLJUČAK.....	30
LITERATURA I IZVORI.....	33
POPIS SLIKA	V
POPIS TABLICA.....	VI

1. UVOD

U matematičkom smislu polarnim se krajevima smatraju oni koji su smješteni na sjevernoj polutki sjeverno od polarnice ($66^{\circ} 33'$), te oni smješteni na južnoj polutki južno od polarnice ($66^{\circ} 33' S$). Za sjeverne polarne krajeve koristi se naziv Arktik, što u prijevodu s grčkog jezika znači „blizu medvjeda“ (grč. *arktos*), a upućuje na zvijezde Velikog i Malog medvjeda (Geografija.hr, 2007). Dakle, Arktik je područje oko Sjevernog pola unutar sjeverne polarnice čija površina iznosi približno 26,4 milijuna km^2 , a čak 70 % ukupne površine zauzima more (Hrvatska enciklopedija, 2020). Postoje tri načina kako pobliže prikazati Arktik: pomoću sjeverne granice drveća, izoterme $+10^{\circ}C$ i Arktičkog kruga, to jest sjeverne polarnice ($66^{\circ} 33' N$) (Milani, 2014). U geografskom smislu najčešće se za granicu sjevernih polarnih krajeva uzima izoterma $+10^{\circ}C$ najtoplijeg mjeseca ili sjeverna granica drveća (Geografija.hr, 2007). Izoterma je linija koja na geografskim kartama i ostalim grafičkim prikazima povezuje mjesta jednake temperature, a područje Arktika nalazi se unutar srpanjske izoterme od $10^{\circ}C$. Sjeverna granica rasta drveća odnosi se na područje prekriveno tundrom, gdje su temperature vrlo niske, a kratkotrajni period tijekom kojeg drveće raste ne omogućava širenje tundre u borealne šume (Milani, 2014). Definicija Arktičkog kruga odnosi se na zamišljenu liniju ($66^{\circ} 33' N$) koja obilježava južnu granicu područja gdje sunce ne izlazi na zimski solsticij (polarna noć) i ne zalazi na ljetni solsticij (ponoćno sunce) (Milani, 2014). Arktičko i subarktičko područje obuhvaća rubne dijelove Sjeverne Amerike i Euroazije, Arktički ocean s otocima (osim priobalnih otoka Norveške) te sjeverne dijelove Tihog i Arktičkog oceana (Hrvatska enciklopedija, 2020). Prva su istraživanja Arktika u prošlosti počeli narodi zainteresirani za nepoznata područja, a uzroci istraživanja mogu se pronaći u potrebi za novim trgovačkim putevima. Istraživanja su bila usmjerena na pronalazak prolaza koji bi spajao Atlantski i Tihi ocean. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća tijekom industrijske revolucije, zahvaljujući razvoju tehnologije povećala se proizvodnja i potreba za novim tržištima i sirovinama. U Drugom svjetskom ratu Arktik postaje ključno strateško područje jer je predstavljao put za isporuku saveznika, a strateški značaj zadržava i tijekom Hladnog rata. Tijekom devedesetih godina 20. stoljeća arktička je regija vrlo mirno područje, a najistaknutije je bilo utemeljenje Arktičkog vijeća 1996. godine. Jedan od uzroka strateške važnosti Arktika posljednjih je godina globalno zatopljenje, no oružanim snagama cirkumpolarnih zemalja trenutačno je ograničeno djelovanje u arktičkoj regiji zbog nedostatka primjerene tehnologije i infrastrukture za rješavanje operativnih izazova Arktika. Osam država polaže pravo na Arktik - Rusija, Kanada, Sjedinjene Američke Države (Aljaska), Island, Norveška, Švedska, Finska i Danska, a upravo ona koja

ostvari prevlast ostvarit će profit koji je sve manje i manje okovan arktičkim ledom. Cilj ovoga rada je istražiti i analizirati uzroke koji su doveli do težnje za osvajanjem Arktika, te ukazati na veliku važnost ove sve aktualnije teme, a hipoteze na koje će se pokušati dati odgovor jesu:

1. Arktik ima značajnu ulogu u međunarodnom sustavu.
2. Interakcija između pojedinih država izuzetno je relevantna za arktičku regiju.
3. Arktička regija postaje „pijun“ u politici velesila
4. Postoji li trenutno stvarna „utrka“ za Arktik?

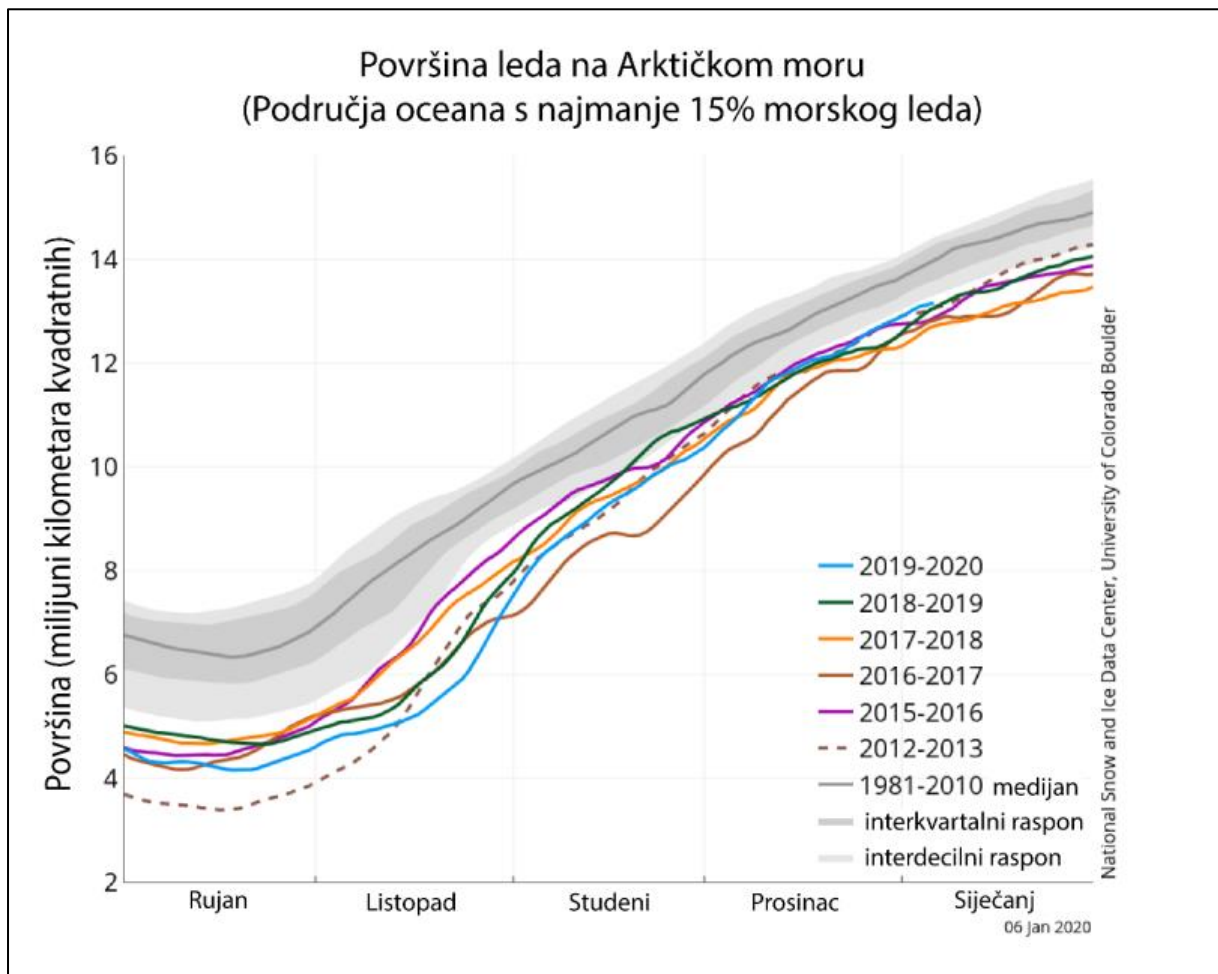

Sl. 1. Arktičko područje

Izvor: modificirala autorica prema <https://publications.parliament.uk/>

2. KLIMATSKE PROMJENE I NJIHOV UTJECAJ NA ARKTIKU

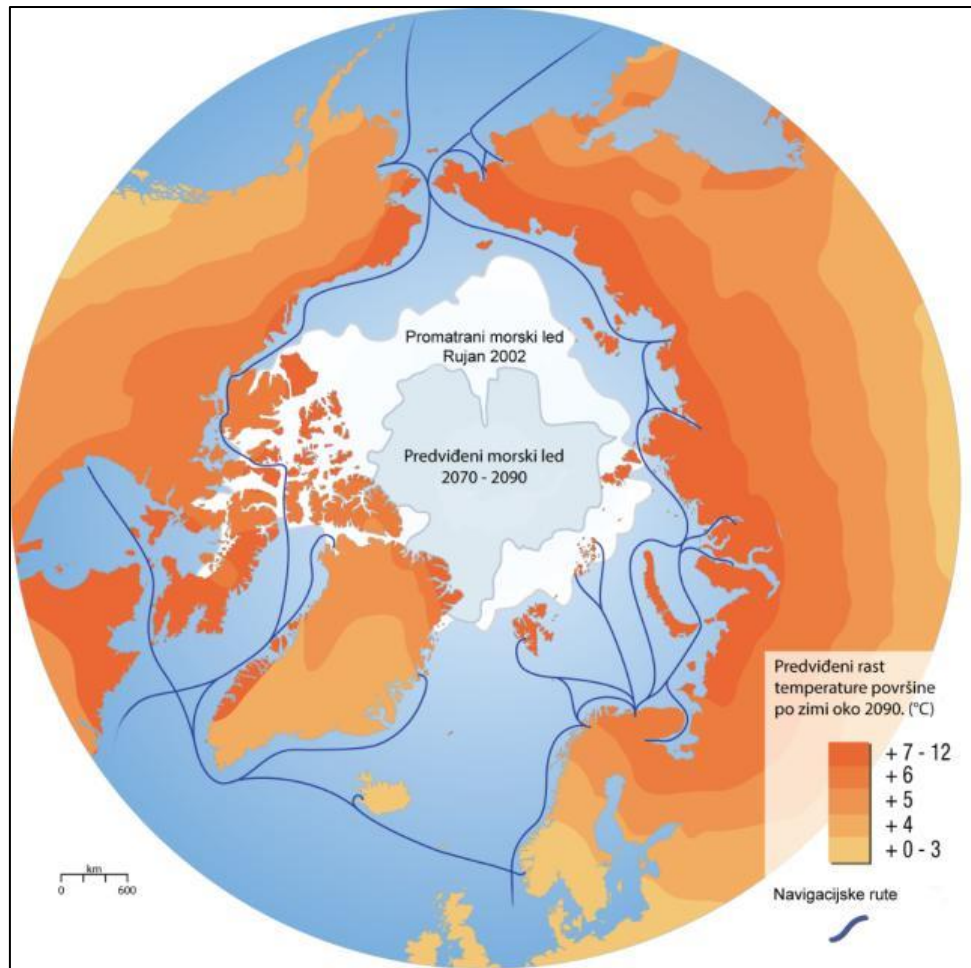
U proteklih tridesetak godina Arktik se zagrijavao dvostruko brže od ostatka Zemlje, što je fenomen poznat kao arktičko pojačanje, a većina znanstvenika se slaže kako je brzo zagrijavanje znak klimatskih promjena uzrokovanih antropogenim čimbenicima (National Snow and Ice Data Center, 2020). Prvi se dokazi o promjeni klime javljaju u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, a od tad su sve izraženije. Osim fenomena pojačanja, treba izdvojiti i plutajući morski ledeni pokrov Arktičkog oceana koji se smanjuje, posebno tijekom ljeta (Sl. 2.).

Sl. 2. Mjesečne promjene površine leda na Arktičkom moru kroz godine

Izvor: modificirala autorica prema <https://nsidc.org/arcticseaicenews/2018/03/arctic-sea-ice-maximum-second-lowest/>

Snježni pokrivač nad arktičkim kopnom znatno se smanjio i osobito ga je manje u proljeće, a ledenjaci na Grenlandu, Aljasci i sjeveru Kanade povlače se. Također, arktički permafrost se zagrijava i u mnogim dijelovima odmrzava. Klimatske promjene na Arktiku vrlo su važne jer Arktik djeluje kao hladnjak ostatku planeta, a samim time mijenja se klima svih područja. Promjene u velikoj mjeri utječu na cjelokupan životinjski svijet, od fitoplanktona do polarnih medvjeda, a mijenja se i hranidbeni lanac (*National Snow and Ice Data Center, 2020*). Vrlo je zabrinjavajuće što promjene klime mogu dovesti do učinaka koji vode ka daljnjem zagrijavanju. Primjerice, kako je vidljivo na sl. 3., topljenju bijelog morskog leda ljeti izložena su područja tamnog otvorenog mora koja mogu apsorbirati više sunca, pa ta dodatna toplina topi još veće količine leda, a dokazano je kako je nestanak morskog leda jedan od pokretača arktičkog pojačanja. Topljenje leda se povećava i riječnim otjecanjem slatke vode u ocean, podižući razinu globalnog mora i usporavajući cirkulaciju oceana koja donosi toplinu od tropskih krajeva do polova, utječući na globalne i regionalne klime (Corell, 2006). Predviđa se da će povećanje globalnih koncentracija ugljičnog dioksida i drugih stakleničkih plinova uslijed ljudskih aktivnosti, prije svega fosilnih goriva izgaranja, pridonijeti dodatnom zagrijavanju Arktika i područja oko njega od oko 4–7 °C tijekom sljedećih 100 godina, što je također vidljivo na sl.3. Velik problem stvara i odmrzavanje permafrosta, koji je temelj ekosustava Arktika, jer životinje i biljke zamrznute u tlu počinju propadati i oslobađati ugljikov dioksid i metan natrag u atmosferu što dovodi do daljnjeg zagrijavanja. S globalnim zatopljenjem jesen kasnije stiže na Arktik pa i to pojačava odmrzavanje permafrosta, a krajnji rezultat zatopljenja bit će gubitak bioraznolikosti. Kontinuirano smanjenje morskog leda produžit će sezonu plovidbe i povećati morski arktičkim prirodnim resursima. Sezonsko otvaranje Sjevernog morskog puta vjerojatno će omogućiti trans - arktički prijevoz tijekom ljeta. Smanjenje razine morskog leda vjerojatno će biti uzrok povećane eksploatacije nafte i plina u moru, iako bi sve veće kretanje leda moglo ometati takve operacije. Mnogi autohtoni narodi ovise o lovu na bijelog medvjeda, morža i tuljana, te o uzgajanju sobova i ribolovu, a promjene u rasponu vrsta i dostupnosti, kao i pristupu tim vrstama ozbiljni su izazovi za ljudsko zdravlje i sigurnost hrane, a možda čak i opstanak nekih kultura (Corell, 2006).

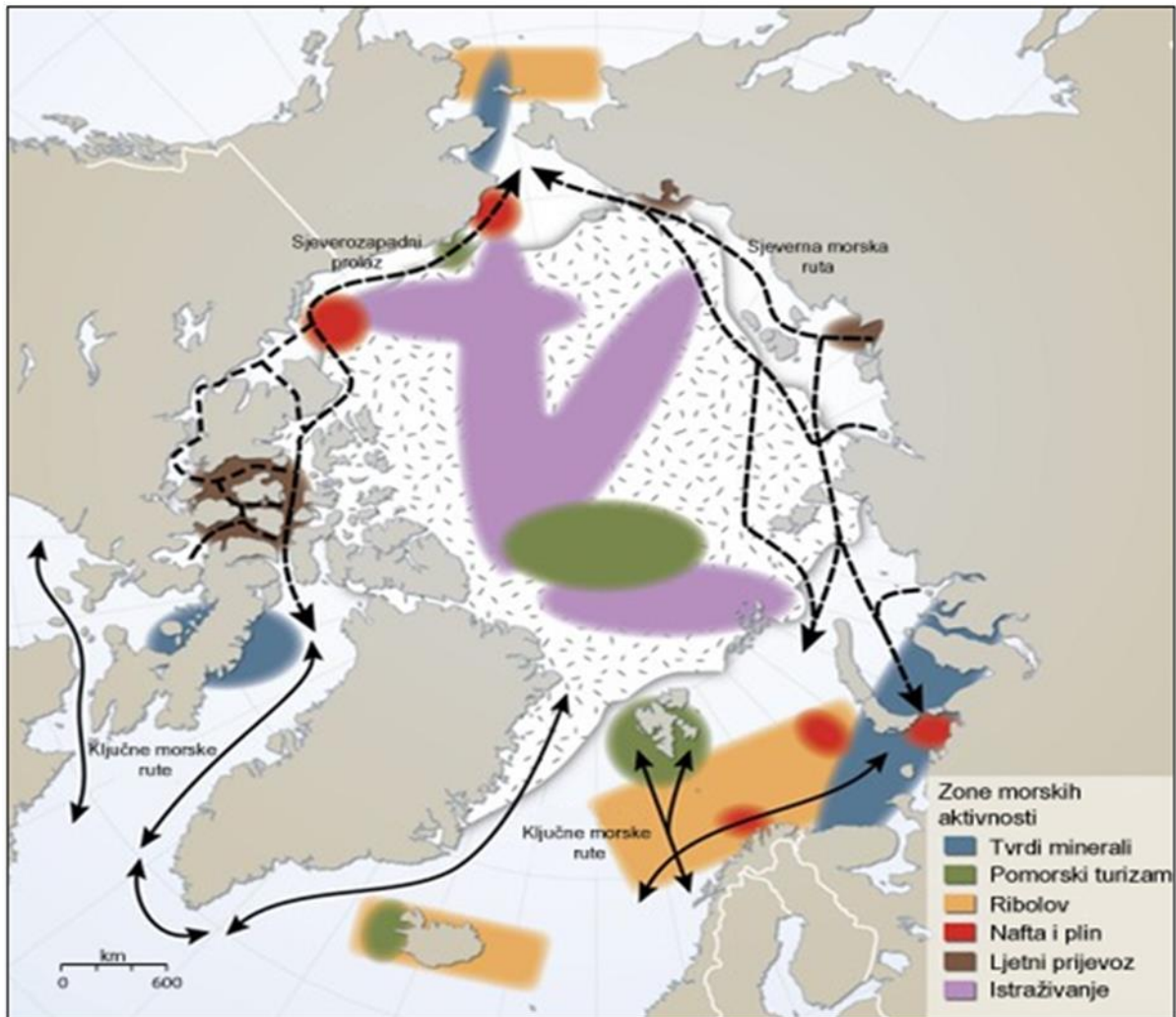
Sl.3. Predviđene temperaturne promjene i promjene količine leda na Arktiku

Izvor: modificirala autorica prema <https://www.grida.no/resources/7748>

3. KLJUČNI RESURSI KAO OSNOVA ZA ISKORIŠTAVANJE ARKTIKA

Velike države, s brojnim stanovništvom (poput SAD-a i Rusije), posljednjih su godina počele ubrzano sve više iskorištavati sirovine na arktičkom području, a Arktik je također zanimljiv mnogim industrijaliziranim državama koje pokušavaju pronaći sigurne zalihe prirodnih resursa (Lindholt, 2006). Područje dobiva na važnosti otvaranjem morskih puteva, te osnivanjem znanstveno-istraživačkih postaja diljem arktičkog područja, čitav prostor obiluje naftom i prirodnim plinom, kao i mnogobrojnim mineralnim rudama, a svakako ne treba izostaviti ribolov, šumarstvo i bavljenje turizmom (Hrvatska enciklopedija, 2020). Prirodni resursi koji se mogu ekonomski iskoristiti na Arktiku mogu se podijeliti u dvije kategorije: živi prirodni

resursi (riba i morski plodovi) i neživi prirodni resursi (uključuju neobnovljive resurse poput nafte, prirodnog plina i minerala). Prirodni se resursi na Arktiku većinom još uvijek iskorištavaju u manjoj mjeri, ali postoji velika mogućnost za povećanjem iskorištavanja u bliskoj budućnosti zbog klimatskih promjena. Iako, ekonomsko iskorištavanje prirodnih resursa na Arktiku trenutno je ograničeno brojnim zakonima o okolišu, kako nacionalnim zakonima arktičkih obalnih država, tako i primjenom postojećeg međunarodnog prava na ovom polju (Bastos, 2018).

Sl. 4. Područja valorizacije pojedinih prirodnih resursa, pomorskog turizma, prijevoza i istraživanja

Izvor: modificirala autorica prema <https://archive.nordregio.se/Maps/05-Environment-and-energy/Zones-of-marine-activity-in-the-Arctic/index.html>

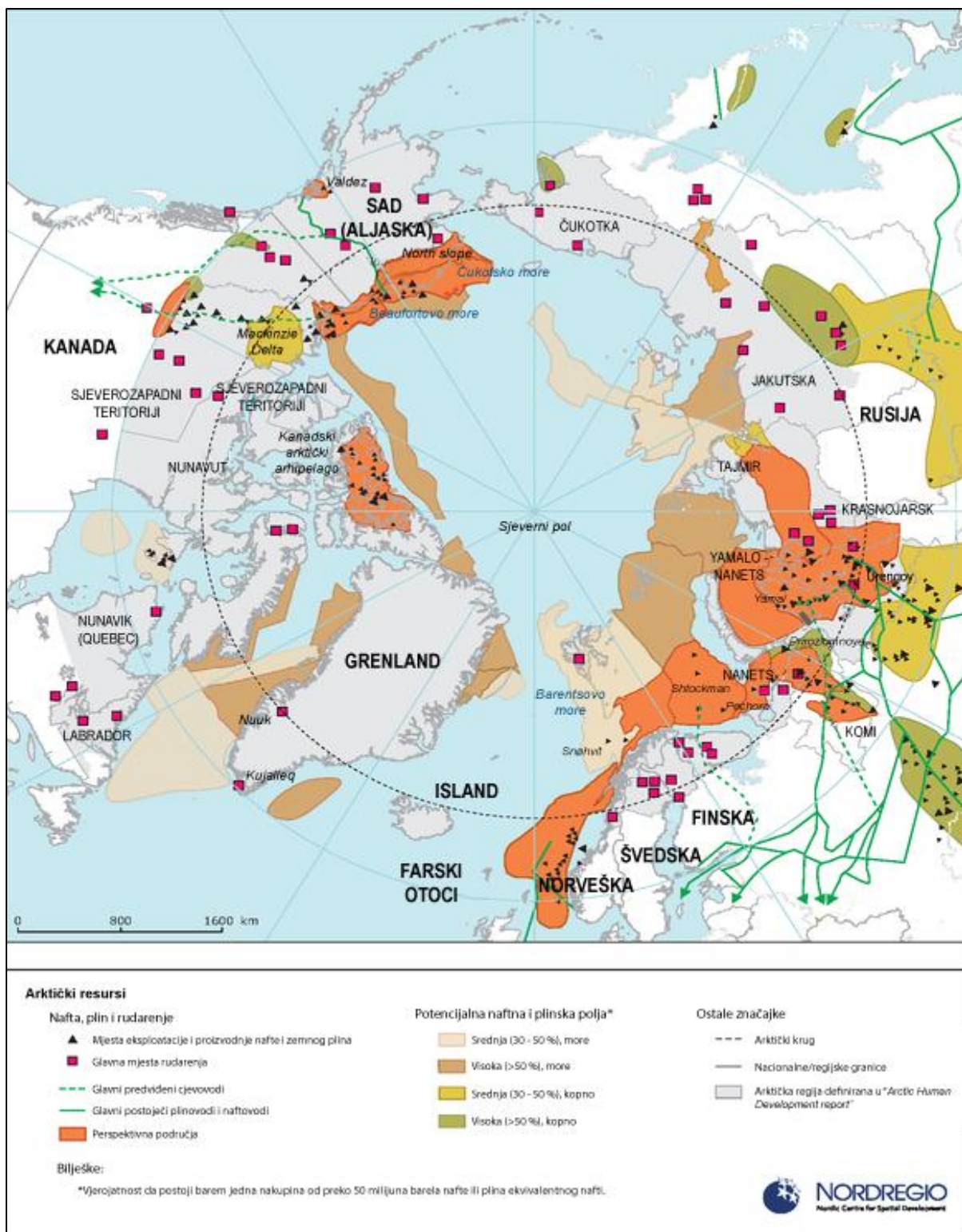
3.1. Nafta i prirodni plin

Arktička regija trenutno proizvodi otprilike desetinu svjetske nafte i četvrtinu prirodnog plina, a prema nedavnim istraživanjima Američkog geološkog instituta (USGS) oko 13 % ukupnih svjetskih naftnih resursa i oko 30 % ukupnih resursa prirodnog plina nalazi se na Arktiku (King, 2012). Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, arktička područja Rusije, Norveške, Sjedinjenih Američkih Država i Kanade proizvela su milijarde kubnih metara nafte i plina. Američki geološki institut detaljno je istražio 33 geološke provincije, te procijenio da se na području Arktika nalazi približno 90 milijardi barela nafte, 44 milijarde barela prirodnog plina i 1,5 bilijun kubičnih metara obnovljivog prirodnog plina, što iznosi petinu svjetskih neotkrivenih resursa (Sl. 5.) (Milani, 2014).

3.2. Ostali mineralni resursi

Ruski dio Arktika, kao najrazvijeniji sektor regije, posjeduje brojna nalazišta mineralnih ruda, a rudarstvo je kao djelatnost općenito posebno dobro razvijeno u sjevernoj Rusiji. Sibir je bogat rudama gotovo svih ekonomski vrijednih metala, poput nikla, bakra, urana, zlata, srebra, volframa, cinka i molibdena, a tu se nalaze i svjetski najpoznatija ležišta ugljena, gipsa i dijamanta. Većina mineralnih dobara, poput kositra, platine, paladija, apatita, kobalta, titana i dragog kamenja nalazi se na poluotoku Koli, gdje su ledenjaci isprali gornji sloj tla prije više tisuća godina, čineći tako ležišta puno pristupačnijima. U Sibiru također postoje velike količine fosilne slonovače, od kljova mamuta, nastalih topljenjem permafrosta, dok se zlato, ugljen i kvarc u najvećem postotku eksploatiraju u kanadskoj provinciji Yukon (Sl. 5.) (The Arctic, 2016).

Posebna skupina minerala su rijetki zemni elementi (REE). Rijetki elementi imaju stotine industrijskih namjena, a najzastupljeniji su u automobilskoj, alternativnoj energetskej, elektroničkoj i komunikacijskoj industriji (Milani, 2014). Tržište rijetkih zemnih elemenata u posljednjih je pedesetak godina prošlo kroz nekoliko faza. U šezdesetim godinama 20. stoljeća najveća je potražnja bila za europijem, neophodnim za proizvodnju katodnih cijevi, dok je u osamdesetim i devedesetim godinama povećana potražnja za cerijem, potrebnim za računalne i televizijske ekrane (Milani, 2014).

Sl. 5. Prikaz područja postojećih i potencijalnih nalazišta prirodnog plina, nafte i ruda

Izvor: modificirala autorica prema <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/arctic-resources>

3.3. Ribolov, šumarstvo i turizam

Slatkovodni ribolov jedan je od najčešćih načina korištenja vodnih resursa u regiji. Iako je broj vrsta relativno nizak, vrste poput lososa i bijele ribe imaju vrlo visoku vrijednost i kao hrana i kao izvor prihoda, a ostale vrste poput jezerske pastrve, jezerske zlatovčice i lipljena, privlače ribare iz svih krajeva svijeta (Milani, 2014).

Tab. 1. Količina i vrijednost ulova ribe po državama u 2014. godini

Država	Masa (tona)	Vrijednost (dolari)
Sjedinjenje Američke Države	2.671.450	13.285.962.174
Kanada	806.568	1.875.176.958
Island	946.287	2.356.017.765
Norveška	2.674.108	1.521.538.704
Danska	959.823	1.901.411.744
Rusija	311.808	502.581.878

Izvor: <https://www.oceaneconomics.org/arctic/fisheries/fisheriesData.aspx>, 2013.

Arktičke su šume uglavnom manje eksploatirane od borealnih šuma zbog sporog rasta i manjih stabala koja nisu pogodna za izradu drvnih proizvoda. Lokalna proizvodnja drva za ogrjev posljednjih je desetljeća u padu zbog veće dostupnosti uvezenih proizvoda, međutim zbog općenitog napretka drvne industrije javlja se veće zanimanje za arktička područja, posebice u sjeverozapadnom dijelu Rusije (Milani, 2014).

Posljednjih godina dolazi do porasta arktičkog turizma. Ruska je zona najveća na Arktiku te obiluje turističkim atrakcijama; prostranim šumama tundre s mnogobrojnim divljim životinjskim vrstama, planinama i jezerima. Neizostavna je i velika etnička raznolikost na Arktiku, uključujući autohtone narode i povijesne artefakte i spomenike. Turisti mogu uživati u raznim aktivnostima, poput krstarenja, plovidbe, lova, ribolova, raftinga i šetnji. Jedno od najpopularnijih turističkih odredišta je Sjeverni pol, gdje turisti mogu putovati na „vrh svijeta“ ledenim probijačem s nuklearnim pogonom i plivati u Arktičkom oceanu. Ostala najposjećenija odredišta uključuju norvešku obalu, Svalbard, Island, zapadnu obalu Grenlanda, Aleutske obale i obalu Beringovog mora na Aljasci, a kako se regija sve više zagrijava, očekuje se povećanje turizma (Milani, 2014).

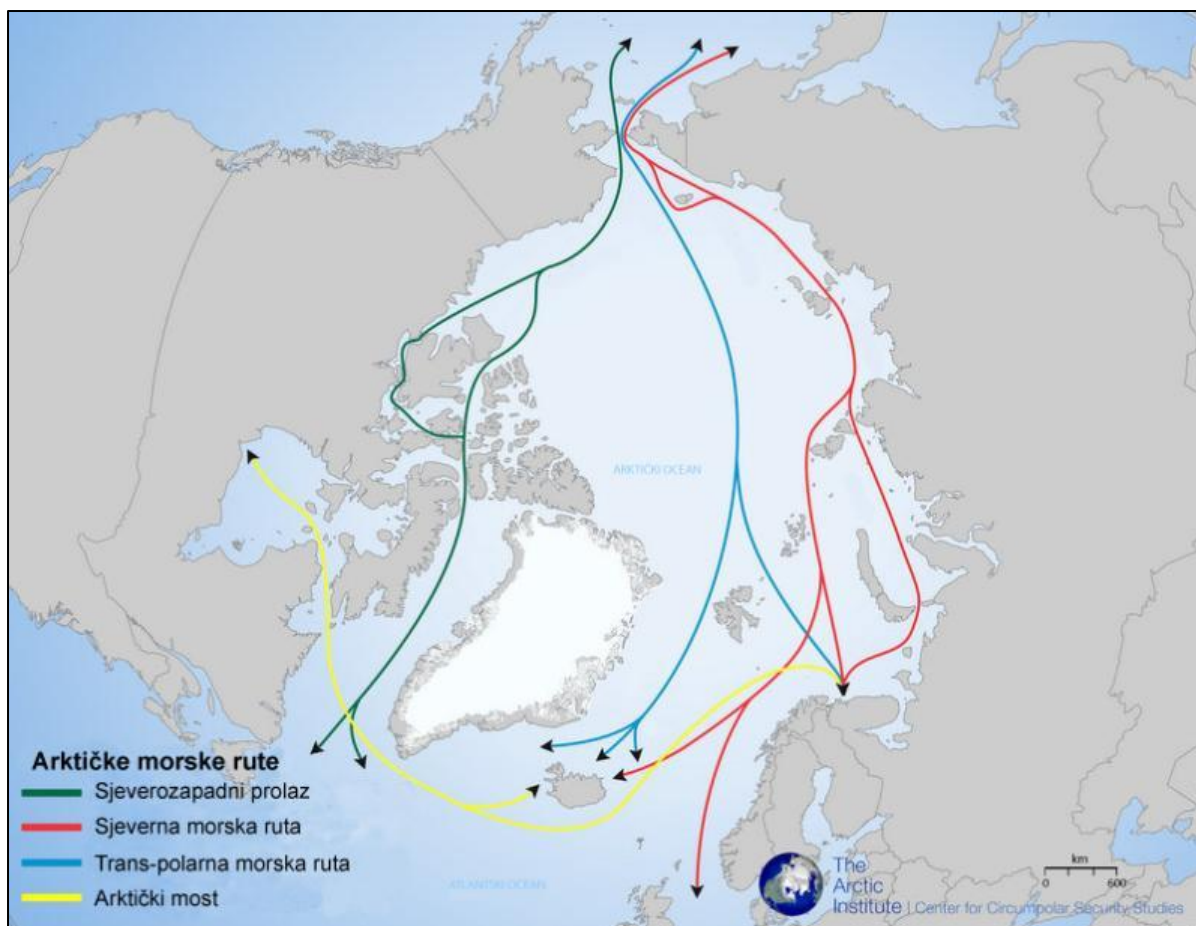
Tab. 2. Broj posjetitelja u pojedinim arktičkim državama u 2014. godini

Država	Broj posjetitelja
Sjedinjene Američke Države	1.960.000
Kanada	528.000
Island	807.000
Švedska	1.057.265
Finska	2. 400.000
Rusija	500.000
Norveška	566.483

Izvor: <https://www.oceaneconomics.org/arctic/tourism/tourData.aspx>, 2013.

4. ZNAČAJ I ULOGA ARKTIČKIH MORSKIH RUTA

Na Arktiku su najpoznatija tri morska puta: Sjeverozapadni prolaz (*engl. Northwest Passage - NWP*), Sjeverna morska ruta (*engl. Northern Sea Route - NSR*) i Trans-polarna morska ruta (*engl. Transpolar Sea Route - TSR*). Uz njih, postoji još i Arktički most (*engl. Arctic Bridge*), morska ruta koja povezuje arktičke luke Murmansk (Rusija) i Churchill (Kanada), a koja bi se u budućnosti također mogla iskorištavati kao trgovačka ruta između Europe i Azije (Rušinić, 2014).

Sl. 6. Arktičke morske rute

Izvor: modificirala autorica prema <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/>

4.1. Sjeverozapadni prolaz

Sjeverozapadni prolaz je morski put između Atlantskog i Tihog oceana kroz Američko-arktički arhipelag, odnosno kanadske unutrašnje vode, a sastoji se od niza prolaza u kojima prometne prilike ovise o vremenu otapanja i o plutanju leda (Hrvatska enciklopedija, 2020).

Moglo bi se reći da je potraga za sjeverozapadnim prolazom započela europskim otkrićem Amerike, jer su plovidbe Jacquesa Cartiera i njegovih nasljednika St. Lawrencea i Johna Cabota te braće Gaspar i Miguel Corte-Real do Newfoundlanda i Labradora bile poduzete s ciljem pronalaska prolaza. Potraga za prolazom bila je jedan od najtežih svjetskih pomorskih izazova, a ruta se nalazi 800 km sjeverno od Arktičkog kruga i manje od 2000 km od Sjevernog pola. Sastoji se od niza dubokih kanala kroz kanadski Arktički arhipelag, koji se proteže oko 1450 km od istoka prema zapadu, od sjevera Baffinova otoka do Beaufortovog mora, sjeverno od Aljaske (Encyclopaedia Britannica, 2016). Od kraja 15. stoljeća zapadni istraživači pokušavali

su uspostaviti komercijalni pomorski put sjeverno i zapadno oko američke kopnene barijere na koju je naišao Kristofor Kolumbo. Sjeverozapadni prolaz zaokupio je maštu mnogih svjetski poznatih istraživača, uključujući Jacquesa Cartiera, Sir Francisa Drakea, Sir Martina Frobishera i kapetana Jamesa Cooka, iako su svi doživjeli velike neuspjehe. Prolaz je konačno osvojen tek 1905. godine, kada je norveški istraživač Roald Amundsen uspješno prešao srednji dio prolaza i izronio u Beaufortovom moru. Amundsen je sa svojom posadom isplovio 1903. godine u preuređenom brodu Gjøa, a naporno trogodišnje putovanje završili su 1906. godine na Aljasci (Encyclopaedia Britannica, 2016). Iako bi u stvarnosti ruta mogla uvelike smanjiti vrijeme tranzita iz Sjeverne Amerike i Europe u Aziju. Primjerice, zamišljeno putovanje iz Londona u Tokio kroz Sjeverozapadni prolaz bilo bi puno kraće od putovanja kroz Panamski i Sueski kanal (Milani, 2014). Otvaranje Sjeverozapadnog prolaza redovnom komercijalnom oceanskom prometu imalo bi svjetski ekonomski značaj u prirodnim resursima, prometu i trgovinskim odnosima između država. Najveći utjecaj bio bi na Sjedinjene Američke Države i Kanadu, ali učinci bi se vrlo brzo osjetili sve od Perzijskog zaljeva do Paname i od Čilea do Skandinavije (Encyclopaedia Britannica, 2016). Kroz prolaz također mogu prolaziti veća plovila nego što to dopuštaju dimenzije Panamskog i Sueskog kanala - unatoč poboljšanjima oba plovna puta početkom 21. stoljeća, a tehnike lomljenja leda u Sjeverozapadnom prolazu mogle bi se primijeniti u drugim vodama okovanim ledom. Potaknuta globalnim zatopljenjem, od 2000-ih godina arktička klima znatno se mijenja, što je rezultiralo minimalnom pokrivenošću morskog leda u ljetnim mjesecima. Kao posljedica toga, bilo je vremenskih razdoblja krajem ljeta kada je Sjeverozapadni prolaz u potpunosti ili većinom bio bez leda. Međutim, razvoj konkurencije, Vladine politike i mnoga složena ekonomska pitanja vjerojatno će odrediti koliko brzo i u kojoj mjeri će se takav put koristiti. Rast cijena ledolomaca i vjerojatno visoke stope osiguranja za brodove koji se koriste u arktičkoj službi mogu umanjiti uporabu Sjeverozapadnog prolaza kao trgovačke rute. Također, međunarodnopravni status Sjeverozapadnog prolaza neizvjestan je jer ga Kanada smatra unutaršnjim vodenim putem, dok međunarodna zajednica na njega gleda kao na međunarodni prolaz, iako su američka plovila dva puta koristila prolaz bez traženja kanadskog odobrenja. Uz pravno pitanje, Sjeverozapadni se prolaz mora usredotočiti i na druge probleme, poput neadekvatne infrastrukture, koja za sobom povlači ogroman trošak, pa bi to mogao biti potencijalni razlog zašto bi Kanada u budućnosti mogla odlučiti promatrati prolaz kao jedan od međunarodnih plovnih puteva (Milani, 2014).

4.2. Sjeverna morska ruta

Sjeverna morska ruta (engl. *Northern Sea Route*) je pomorski prijevozni put između Atlantskog i Tihog oceana uzduž ruske obale Sibira i Dalekog istoka, a prolazi kroz pet arktičkih mora: Barentsovo, Karsko, Laptevsko, Istočnosibirsko i Čukotsko more. Prije 20. stoljeća, Sjeverna morska ruta bila je poznata i kao Sjeveroistočni prolaz, no Ragner, C.L. naglašava kako treba razlikovati ta dva pojma (Rušinić, 2014). Sjeveroistočni prolaz definiran je kao skup morskih putova iz sjeverozapadne Europe i duž sjeverne obale Europe, Azije i Sibira kroz Beringov prolaz do Tihog oceana (Milani, 2014). Može se reći da je to apstraktni termin koji ne definira točno granice i krajnje točke, dok je s druge strane, Sjeverna morska ruta točno definiran entitet (Rušinić, 2014). Od samih je početaka navigacija Sjevernom morskom rutom bila motivirana ekonomskim razlozima, ali i danas plovidba ovisi o uvjetima leda i brojnim drugim čimbenicima, dok za plovidbu navedenom rutom vrijede strogi propisi. Otapanje arktičkih ledenih kapa vjerojatno će povećati promet i komercijalnu održivost Sjeverne morske rute, a predviđaju se značajni pomaci u trgovinskim tokovima između Azije i Europe, preusmjeravanje trgovine unutar Europe, jak brodski promet na Arktiku i znatan pad prometa u Suez. Predviđene promjene također podrazumijevaju znatan pritisak na već ugrožen arktički ekosustav.

4.3. Trans – polarna morska ruta

Trans-polarna morska ruta predstavlja direktnu liniju za trans-arktiki pomorski prijevoz, ali ona tek mora privući komercijalni interes s obzirom da arktički led i dalje predstavlja nepremostivu prepreku u većem dijelu zimske sezone (Rušinić, 2014). Otvaranje i budući razvoj trgovačkih arktičkih morskih ruta neće samo ovisiti o povoljnim klimatskim uvjetima na Arktičkom oceanu, već će utjecati na promjene u ekonomskim i političkim sferama utjecaja (Rušinić, 2014). Trans-polarna je ruta najkraća od triju ruta, a presijeca ocean blizu ili preko Sjevernog pola. Zbog promjena klimatskih uvjeta i topljenja leda, ruta ne prati točno određenu liniju, već koristi puteve ostalih ruta.

4.4. Arktički most

Arktički most je ruta koja povezuje arktičke morske luke Murmansk (Rusija) i Churchill (Kanada), a također bi se mogla razviti kao budući trgovački put između Europe i Azije. Danas je Arktički most plovao oko četiri mjeseca u godini, ali postat će sve održiviji ako se klima zagrije (Milani, 2014). Trgovački put svoje pokretanje, razvoj i održavanje duguje kanadskim razvojnim vlastima i tvrtkama u privatnom vlasništvu. Međutim, tek krajem 1990-ih postignuto je razumijevanje između ruskih i kanadskih vlasti da se dozvoli tranzit teretnih brodova ovom morskom rutom. Utjecaji Arktičkog mosta na globalni sektor mogu se objasniti na sljedeći način:

- 1) brže kretanje tereta u većini sjevernih regija svijeta
- 2) bolja trgovinska povezanost određenih azijskih država s razvijenim zapadnim državama
- 3) ekonomski razvoj i održavanje određenih regija i izoliranih pokrajina otvaranjem alternativnih trgovinskih kanala

5. POLITIČKO-GEOGRAFSKA I GEOSTRATEŠKA ULOGA ARKTIKA

Izvođenje (tradicionalne) geopolitičke analize znači ispitivanje veza između geografskog prostora i politike moći, osjetljivosti na ekspanzionističke sklonosti i međudržavno rivalstvo nad teritorijima i resursima. Važnost Arktika u globalnim zbivanjima povijesno je varirala, ali je uvijek bila relativno mala. U Drugom svjetskom ratu regija je poslužila kao poprište sukoba i na kopnu i na moru. Tijekom Hladnog rata vojna ulaganja u Arktik znatno su oscilirala, od oružja velikog dometa (projektili i strateški bombarderi) do lokalnih snaga usredotočenih na potencijalni sukob na Arktiku. Po završetku rata, Arktik je transformiran iz regije geopolitičkog suparništva u onu u kojoj će Rusija biti uključena u razne aranžmane o suradnji sa svojim bivšim protivnicima. Norveška je jedna od samo dvije zemlje NATO-a (druga je Turska) koja dijeli kopnenu granicu sa Rusijom, dok se Aljaska - iako odvojena Beringovim tjesnacem - nalazi u neposrednoj blizini ruske jugoistočne regije. Grenland i Island imaju strateške položaje u sjevernom Atlantiku, a poluotok Kola bio je, i još uvijek je, ključ ruske vojske (Østhagen, 2019). Uloga koju Arktik igra u nacionalnim obrambenim razmatranjima i dalje je ključni element. To se, međutim, razlikuje na cijelom Arktiku, jer postoje velike razlike u onome što svaka država odluči odrediti kao prioritet i na što cilja u pogledu nacionalne sigurnosti i obrane, te kako su te politike povezane sa sigurnosnim zbivanjima. Rusija u najvećoj mjeri povećava svoja ulaganja u vojnu infrastrukturu u regiji: gradi nove vojne baze na sjeveru te proizvodi desetke novih ledolomaca, a uspostavljene su i dvije „arktičke brigade“. Također, bilježi se

porast broja letova ruskim bombarderima koji lete duž sjeverne norveške obale ili preko Sjevernog pola s poluotoka Kola. Država nastavlja naglašavati suradnju i održavanje odnosa niske napetosti, nastavljajući s vojnim ulaganjima i akcijama usmjerenim na zaštitu svojih arktičkih interesa. Većina ove vojne aktivnosti nije povezana s razvojem Arktika samog po sebi, već su Rusiji ove baze potrebne za pristup sjevernom Atlantiku (Østhagen, 2019).

Tab. 3. Vojna opremljenost arktičkih država

Država	Vojnici	Ratni brodovi	Podmornice	Ledolomci
Sjedinjene Američke Države	20.000	1	0	0
Kanada	5.000	21	4	18
Rusija	10.000	19	34	0
Švedska	500	0	0	0
Danska	1.125	21	4	18
Finska	13.500	0	0	0
Norveška	20.000	11	6	0
Island	0	0	0	0

Izvor: World Policy Journal, 2015.

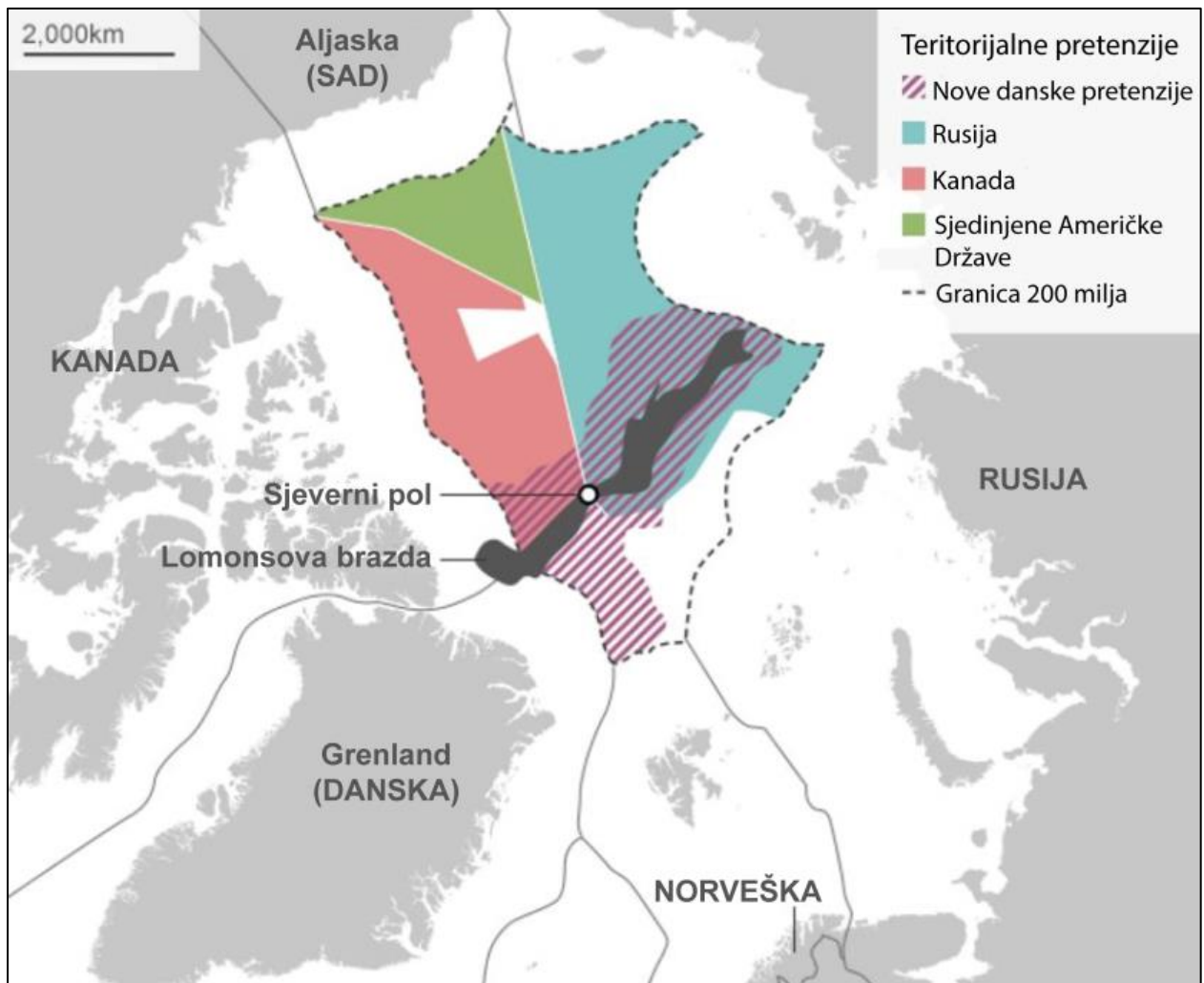
Za skandinavske države Arktik je sastavni dio nacionalne obrambene politike. U norveškom kontekstu, "krajnji sjever" predstavlja primarnu sigurnosnu brigu. Kroz dvosmjerni odnos s Rusijom, Norveška želi njegovati dobrosusjedski odnos istodobno pokazujući obrambene sposobnosti duž svoje sjeverne granice. Odnos s Rusijom na sjeveru, međutim, uglavnom nije oblikovan kao "arktička sigurnost", već je smješten u širi kontekst norveške nacionalne sigurnosne i obrambene politike. Slično tome, Švedska i Finska ističu blizinu Rusije, iako su nesvrstane države koje imaju veze s NATO-om kroz 'partnerstva' i Skandinavsku (Nordijsku) obrambenu suradnju (NORDEFECO). Posljednjih godina NORDEFECO-ove težnje su porasle. Međutim, muče ga isti izazovi s kojima se suočava Zajednička sigurnosna i obrambena politika EU-a, odnosno različiti pristupi sigurnosti i obrani. Island, država smještena između Sjeverne Amerike i Europe, zauzima bitan geostrateški položaj. Otkako su Sjedinjene Američke Države napustile zračnu bazu Keflavik 2006. godine NATO i skandinavske zemlje preuzele su odgovornost za održavanje vježbi zračnih snaga dva do tri puta godišnje. Osim toga, Island nema vlastitu obranu te ovisi o pomoći svojih saveznika. Grenland je područje zaštićeno danskim oružanim snagama (sjedište arktičkog zapovjedništva je u Nuuku, a ured za vezu sa sjedištem u farskom glavnom gradu Tórshavn) i prisutnošću američke zračne baze Thule. Činjenica je kako je Arktički ocean jednostavno prevelik i udaljen. Da se ocean prelazio poput

recimo Indijskog oceana, ta bi dinamika bila sasvim drugačija. Budući da nije, sigurnosna dinamika na Arktiku ostaje usredotočena na subregionalnu razinu: područje Barentsovog i Beringovog mora/tjesnaca, pa čak i područje Baltičkog mora. Stoga nema previše smisla generalizirati sigurnosne interese i izazove u cijeloj sjevernoj cirkumpolarnoj regiji, te više treba raspravljati o sigurnosti u različitim dijelovima Arktika, a ne na Arktiku u cjelini (Østhagen, 2019). Uz to, ključne odrednice arktičkih sigurnosnih problema nisu primarno na Arktiku. Godine 2014. napetost između Rusije i Zapada dosegla je vrhunac ruskom aneksijom ukrajinskog Krima i sukobom na istoku Ukrajine. Zajedničke vojne vježbe država NATO-a i Rusije na sjeveru - poput Sjevernog orla i Pomora su otkazane ili odgođene na neodređeno vrijeme. Istodobno su i Rusija i NATO članice nastavile izvoditi vojne vježbe na Arktiku, a opseg tih vježbi povećan je s obje strane. Kriza u Ukrajini tako je poslužila za skretanje pozornosti na dimenziju vojne sigurnosti na Arktiku. U raspravama o arktičkoj sigurnosti ne treba podcjenjivati stratešku važnost Arktika za europske države, posebno Norvešku i Rusiju. Također, odnos Rusije i ostalih arktičkih država određuje parametre sigurnosnog okruženja. Unutarnja dinamika unutar arktičke regije nije ta koja uzrokuje kolebanje među odnosima, barem ne u velikoj mjeri, već je to uloga Arktika u općim odnosima između SAD-a i Rusije, a sve više i Kine koja određuje sigurnosno okruženje na sjeveru (Østhagen, 2019).

5.1. Potencijalni teritorijalni sporovi oko resursa na Arktiku

Teritorijalne težnje oko Arktika počele su još 2007. godine kada je ruski ledolamac postavio državnu trobojnicu na morsko dno 4 km (2,5 milje) južnije od Sjevernog pola. U posljednjih nekoliko godina (2014.-) uz Rusiju i Kanadu, Danska je također podnijela zahtijev za teritorij na Arktiku. Žarište spora je Lomonosov greben, 1.800 km dugačak podvodni planinski lanac koji dijeli Arktik na dva dijela (sl. 6.). Najveći pomorski granični spor - između Norveške i Rusije zbog Barentsovog mora - riješen je 2010. godine (Østhagen prema Hoel 2014). Manji granični sporovi postoje između SAD-a i Kanade oko Beaufortovog mora te između Kanade i Grenlanda (Danska) zbog Lincolnovog tjesnaca. Međutim, ta neslaganja vjerojatno neće dovesti do sukoba (Byers i Østhagen, 2017). Često citirani spor između Kanade, Danske/Grenlanda i Rusije oko toga tko može zahtijevati podmorje Sjevernog pola vjerojatno neće biti više od diplomatskog sukoba. Francuski stručnjak za Arktik, Richard Labévière, izložio je tri alternativna geopolitička scenarija na tom području (Østerud i Hønneland, 2013):

- 1) Arktik kojim dominiraju Sjedinjene Američke Države, uključujući neovisnost Grenlanda, ali s jačom američkom prisutnošću na otoku. Paradoksalno će nove “mikro” države ojačati uvjete za američku dominaciju, i to ne samo ekonomsku.
- 2) Novi regionalni hladni rat između Sjedinjenih Država i Rusije.
- 3) Arktik kao područje sa stabilnom podjelom nacionalne suverenosti, poštivanjem zakona mora i jakim institucijama suradnje.

Sl. 7. Teritorijalne pretenzije na Arktiku

Izvor: modificirala autorica prema <https://www.bbc.com/news/world-europe-30481309>

Najvažniji argument zbog kojih bi moglo doći do sukoba oko Arktika je obilje resursa u regiji, - iako, ovaj argument ne potkrepljuju činjenice u vezi s položajem i dostupnošću tih resursa. Veliki udio njih - i na kopnu i na moru - nalaze se na teritoriju ili u ekonomskim zonama

navedenih arktičkih država. Procjene se razlikuju jer je ukupna količina resursa još uvijek pomalo nejasna. Usprkos tome, približno 90 % nafte i plina na sjeveru već su pod nadzorom primorskih arktičkih država (Østhagen prema Claes i Moe, 2014). One nemaju ni ekonomski ni strateški poticaj za poduzimanje bilo kakvih značajnih operacija za utvrđivanje i uspostavljanje daljnjih zahtjeva nad morskim dnom Sjevernog pola. Simbolika nesumnjivo ima veliku vrijednost, ali trošak operacija na Sjevernom polu ne poklapa se sa očekivanim dobitima (Østhagen prema Byers 2013). Čak i ako u sljedećem desetljeću vidimo skok svjetskih cijena roba, vađenje arktičkih resursa i dalje će ostati specijalizirano, lokalizirano i skupo. Uvjeti i pragovi cijena razlikuju se na Arktiku, ali cijena nafte od najmanje 50–60 dolara po barelu - a za određene regije čak 100 dolara - potrebna je da bi operacije bile komercijalno isplative (Østhagen prema Łuszczuk i dr., 2014.; Mathiesen 2015). Južno kinesko more, gdje su pomorski i teritorijalni sporovi riješeni, te su pozitivni ishodi postignuti za sve uključene strane, često se koristi za usporedbu s Arktikom. Slijedom toga, sve države Arktika imaju interes u stvaranju povoljnog političkog okruženja za ulaganja i gospodarski razvoj. Izravni vojni sukob s drugim državama za potraživanje ograničene količine izvanograničnih resursa, od kojih će mnogi vjerojatno ostati neistraženi barem sljedećih nekoliko desetljeća - nije ni ekonomski ni politički profitabilan.

Dakle, primarni interes nije utrka za eksploatacijom prirodnih resursa na krajnjem sjeveru, već želja za stabilnim operativnim okruženjem za eksploataciju postojećih resursa (Østhagen prema Keil, 2014). Ovdje se opet javlja tendencija generaliziranja u cijeloj regiji o 'arktičkim resursima'. Istina je da se dostupnost resursa i potencijal za njihovo iskorištavanje uvelike razlikuju od regije do regije (Østhagen prema Harsem i dr., 2011). Proizvodnja nafte i plina već se odvija u Barentsovom moru, podmorskom području gdje je izbušeno više od 100 istraživačkih bušotina. Klimatski uvjeti različiti su u vodama oko Grenlanda i Aljaske, kao i dostupnost infrastrukture, što znači da su tvrtke koje posluju u tim regijama suočene s drugačijom ekonomskom isplativošću (Østhagen, 2013). Stoga je teško generalizirati razvoj eksploatacije resursa na Arktiku. Surova klima, udaljenosti i nedostatak infrastrukture čine upitnim hoće li primorske države uopće moći iskoristiti resurse u vlastitim ekonomskim zonama (Østhagen prema Łuszczuk i dr., 2014).

5.2. Arktički izazovi – od realizma do institucionalizma

Tijekom Hladno rata, Arktik je bio paravan za nadzor, projekciju moći i vojno rivalstvo, a političke analize detaljno su opisivale politike i međusobne sumnje, počevši od procjene vojnog

utjecaja, zračnih i pomorskih aktivnosti, te položaja uporišta i strateškog manevriranja. Literatura o politici na Arktiku nakon Hladnog rata također je uglavnom empirijska po orijentaciji, ali realističko naginjanje je nestalo, zamijenjeno prvenstveno spekulativnim očekivanjima suradnje i mirnog razvoja. Spekulativni element se ne bavi smanjenjem napetosti među arktičkim dravama, već vrstom suradnje koja se može očekivati u daljnjem otvaranju Arktika (Østerud i Hønneland, 2013). U prvoj polovici 1990-ih godina dominirali su opisi i nagađanja o novonastaloj Arktičkoj strategiji zaštite okoliša (AEPS), dok su kasnije slijedili opisi i preliminarne procjene nove cirkumpolarne suradnje, zajedno sa značajnim procjenama (opipljivijih) regionalnih angažmana na Arktiku. Arktičko je vijeće nastalo 1996. godine, a tri godine od njegovog postojanja zaključeno je kako stvaranje Vijeća "nije učinilo ništa da se poveća zamah cirkumpolarne suradnje na pitanjima onečišćenja i očuvanja, kao ni da se pomogne napredovanju AEPS-a (Arktička strategija zaštite okoliša) izvan praćenja i procjene u području političkog djelovanja". U velikoj se mjeri za arktičku suradnju - bilo cirkupolarnu ili regionalnu - dugo smatralo da je "stvar ranih 1990-ih", točnije neposredna inicijativa nakon Hladnog rata koja nije održala politički interes na visokoj razini (Østerud i Hønneland, 2013).

5.3. Utrka za Arktik?

Dosta toga se promijenilo postavljanjem ruske zastave 2007.godine, ne samo u medijskom diskursu već i u literaturi o arktičkoj politici. Scott Gerald Borgerson, američki časnik i izvršni direktor *CargoMetricsa* (tvrtke za analizu podataka pomorske trgovine i brodogradnje), atmosferu postavljanja zastave zabilježio je u svom članku "*Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming*" u kojem opisuje kako se Arktički ocean sve brže i brže topi i kako više nije pitanje hoće li se ocean otvoriti za redoviti pomorski promet i istraživanje njegovih unosnih naslaga prirodnih resursa. Naglašava kako je situacija posebno opasna jer trenutno nema sveobuhvatne političke ili pravne strukture koje mogu osigurati stabilan razvoj regije ili posredovati u političkim nesuglasticama oko arktičkih resursa ili morskih putova. Također, navodi kako će i arktičke države vjerojatno jednostrano zgrabiti što više teritorija i vršiti suverenu kontrolu nad otvaranjem morskih puteva gdje god mogu (Østerud i Hønneland, 2013). Članak je potaknuo val novih doprinosa, a znanstvena literatura o arktičkoj politici postala je aktualna za rasprave. Glavno pitanje za raspravu, u principu jest: Postoji li trenutno "stvarna" utrka (engl. *scramble*) za Arktik? Velika većina znanstvene literature opovrgava točnost i vjerodostojnost Borgersonovih teza. Točnije, postoje izgledi za značajna nova otkrića nafte na Arktiku, ali većina njih vjerojatno se nalazi u područjima u kojima

nacionalna jurisdikcija nije sporna (a one zalihe koje se nalaze u spornim područjima su najmanje zanimljive komercijalno). Nadležnost nad arktičkim područjem još nije konačno uspostavljena, ali Ujedinjeni narodi trenutno provode postupak rješavanja vanjskih granica područja, kojega se pridržavaju sve arktičke države (i Kina je izjavila da će se pridržavati postupka). Međutim, na Arktiku gotovo da nije bilo znakova političkog sukoba, a to je dobar razlog za pretpostavku da države i u budućnosti vide suradnju kao svoj prvi izbor (Østerud i Hønneland, 2013). Također, na političkoj razini vodila se rasprava o tome tko bi trebali biti legitimni akteri međunarodne politike na Arktiku: „arktička petica“ (države koje imaju granicu s Arktičkom oceanu), „arktička osmica“, tj. „arktička petica“ plus Finska, Island i Švedska) ili veća skupina država (Østerud i Hønneland, 2013).

6. POLITIČKO - GEOGRAFSKI ODNOS ARKTIČKIH DRŽAVA PREMA ARKTIKU

Puno je različitih shvaćanja onoga što podrazumijeva geopolitika, ali općenito govoreći, geopolitika je proučavanje utjecaja fizičke i socijalne geografije na politiku i međunarodne odnose. Geografski uvjeti (koje je stvorio čovjek ili prirodni, uključujući primjer prirodnih resursa i geološke formacije) tvore scenarij u kojem država mora djelovati, vodeći, i u velikoj mjeri kontrolirajući, ali ne i određujući, odluke koje donose ljudi (Suvanto, 2016). Geopolitika Arktika utječe na čitav međunarodni sustav, te je potrebno analizirati politike osam arktičkih država koje žele geopolitičku prevlast nad tim područjem, ali i politike ne-arktičkih država i političkih zajednica i njihov rastući interes za regiju (Milani, 2014).

6.1. Danska

Kraljevina se sastoji od Danske, Grenlanda i Farskih otoka, a zahvaljujući Grenlandu smještena je kao obalna država na Arktiku. Podjela ovlasti između tri dijela zahtjeva dobru suradnju i zajedničku strategiju za rješavanje izazova na Arktiku. Glavna strategija razvoja Arktika je prvenstveno ona koja koristi stanovnicima i koja uključuje zajedničke interese te potiče ljude na korištenje i razvijanje vlastitih resursa, a 2011. godine objavljena je Strategija za Arktik Kraljevine Danske 2011.-2020. Trenutno su u tijeku pregovori između Danske, Farskih otoka i Grenlanda oko daljnje strategije. Danska i Grenland zajedno surađuju na jačanju prava domorodačkih naroda, a glavni im je cilj da donesene odluke o korištenju resursa i zaštiti prirode budu u skladu s međunarodnim zakonima. Primjerice, Grenland je preuzeo brigu o

mineralnim resursima, nakon usvajanja od Zakona o Parlamentu, 7. prosinca 2009. godine, kao i o njihovom istraživanju i iskorištavanju, iako će korist imati i Danska. *The Geological Survey of Denmark and Greenland* (GEUS) je međunarodno orijentirana, neovisna istraživačka i savjetodavna ustanova u okviru danskog Ministarstva za klimu, energiju i komunalne usluge, a provodi istraživanje na najvišoj međunarodnoj razini o pitanjima važnim za eksploataciju i zaštitu prirodnih resursa Danske i Grenlanda. Također, provodi kartiranje, nadzor, prikupljanje podataka, upravljanje podacima i prezentaciju istih, a pruža i savjete državnih tijela o prirodi, klimi, energiji i mineralnim resursima, te sudjeluje u regulatornom radu vlasti unutar ovih područja. Bitno je napomenuti kako je Grenland u prošlosti bio danska kolonija, 1979. godine dobiva vladu i parlament, odnosno zakonodavnu i izvršnu vlast, a 2009. godine dodjeljuje mu se i pravna vlast. Nadalje, strategija naglašava važnost međunarodnih zakona, suvereniteta i nacionalne sigurnosti. Također, oružane snage igraju važnu ulogu, a dugoročni politički dogovor o obrani (Danski sporazum o obrani 2010-2014.) podrazumijeva jači fokus na njihove zadaće na Arktiku:

- 1) Oružane snage sjevernog Atlantika spojile su sa Grenlandskim i Farskim zapovjedništvom u zajedničku službu arktičkog zapovjedništva.
- 2) Zatim, sposobnost oružanih snaga za vođenje operacija na području Arktika se ojačala kroz uspostavljanje „Arktičkih sila“ (engl. *Arctic Response Force*). Arktička sila nije uspostavljena trajno, već je određena za pripravnost u hitnim slučajevima na arktičkom području.
- 3) Uz jačanje vojne sile, napravljena je i analiza rizika uništavanja morskog okoliša na Grenlandu i oko njega, upravo zbog predviđanja širenja prometa i aktivnosti na Arktiku.
- 4) Nadalje, provedena je sveobuhvatna analiza budućih zadataka oružanih snaga, kao i mogućnosti i potencijala za blisku suradnju sa zemljama partnerima na Arktiku (*Kingdom of Denmark, Strategy for the Arctic*).

Trenutno je aktivna nova strategija (Danski sporazum o obrani 2018.-2024.) koja uključuje jačanje nadzora, komande, kontrole i komunikacije na Arktik. Vrlo su bitne i investicije u opremu, poput:

- Oprema za zaštitu populacije u vodama oko Grenlanda,
- pokretanje edukacije u Grenlandu sa fokusom na civilnu spremu i jačanje obalne straže,
- jačanje procesa dobrovoljnog služenja vojnog roka,
- kartiranje područja pod ledom sjeverno od sjeverne obratnice.

6.2. Švedska

Švedska se oduvijek smatrala “pravom“ arktičkom zemljom, jer je petina njenog teritorija na sjeveru Arktika. Opsežna istraživanja provedena su na Arktiku kao dio znanstvene ekspedicije sa švedskim ledolomcem Ymer u ljeto 1980. godine, a za ekspediciju se može reći da je početak modernih švedskih istraživanja Arktika. Godine 1991. švedski ledolamac Oden i njemački ledolamac Polarstern postali su prva neatomska plovila koja su stigla do Sjevernog pola. Državni je cilj da Arktik ostane regija u kojoj je sigurnost na prvom mjestu i u kojoj su političke tenzije svedene na najmanju moguću mjeru. Upravo zato bi Švedska u bilateralnom i multikulturalnom kontekstu trebala naglasiti važnost pristupa koji se temelji na mirnom djelovanju pred vojnim sredstvima, a švedske aktivnosti i projekti suradnje na Arktiku bit će u skladu s međunarodnim pravom, uključujući UN-ove konvencije i druge međunarodne ugovore. Tijekom švedskog vodstva Arktičkog vijeća naglašeno je kako je od temeljne važnosti osigurati da Arktik i dalje ostane područje niske napetosti, što su ministri potvrdili na sastanku u Kiruni 2013. godine. Dijalog, transparentnost, mjere izgradnje povjerenja i suradnja s Europskom unijom polazište je švedskog pristupa prema sigurnosti na Arktiku. Švedska promovira ekonomski, ekološki i društveni održivi razvoj na čitavom arktičkom području te radi na znatnom smanjivanju stakleničkih plinova i na očuvanju biološke raznolikosti. Provode opsežne operacije na Arktiku, vađenje ruda i minerala trenutno su na vrlo visokoj razini, a Švedska je trenutno vodeća u svijetu u proizvodnji celuloze, papira i drva. Nadalje, vodi se briga da se eksploatacija nafte i plina odvija na ekološki i ekonomski održiv način, a švedski ledolomci pomažu u istraživanju Arktika i praćenju ugroženih morskih životinja (*Sweden's strategy for the Arctic region*, 2011). Švedska posjeduje vrhunsku stručnost u plovidbi i vozilima za testiranja u arktičkom okruženju, a i turizam u švedskom dijelu Arktika je vrlo važan jer se smatra da ima vrlo visok potencijal.

6.3. Island

Islandski je parlament 2001. godine odobrio rezoluciju o arktičkoj politici Islanda koja se usredotočuje na ekološka pitanja, prirodne resurse, pomorske puteve i brigu o domorodačkom stanovništvu. Suradnja s drugim državama izražava se u 12 principa, a jedan od ciljeva joj je regionalna suradnja, posebno na zapadu s Grenlandom i Farskim otocima. Island također želi „ojačati“ Arktičko vijeće kao glavno kooperativno tijelo za arktička pitanja, a članstvo Islanda

u Europskoj uniji pružio bi zemlji veće mogućnosti u ostvarivanju svojih interesa, ali bi u Europska unija imala još vidljiviju geografsku prisutnost u regiji (*Sweden strategy for the Arctic region*, 2011). Pored toga, islandski je predsjednik Grimsson 2013. godine u Washingtonu predložio osnivanje neprofitne organizacije „Arktički krug“, kako bi se olakšale interakcija i koordinacija među arktičkim državama i njihovim znanstvenicima. Godine 2019. Island je započeo dvogodišnje predsjedavanje Arktičkim vijećem, naglašavajući važnost stabilnosti, održivosti i suradnje na arktičkom području, kao i namjeru pronalaska načina za rješavanje klimatskih promjena.

6.4. Norveška

Klimatske promjene mijenjaju sliku regije, a smanjenje morskog leda omogućuje pojačanu pomorsku aktivnost oko Arktika, stavljajući Norvešku na strateški novi morski put između Azije i Europe. U Norveškoj je razvoj na krajnjem sjeveru, uključujući Arktik, bio najviši vanjskopolitički prioritet Vlade od 2005. godine, a glavni cilj je steći veće znanje, stvoriti više aktivnosti i imati povećanu prisutnost na sjeveru te postaviti temelje održivom ekonomskom i društvenom razvoju u budućnosti. Od prvog strateškog dokumenta, 2006. godine, norveška Vlada sustavno promiče razvoj znanja o sjeveru financirajući znanstvena istraživanja. Opći cilj strategije je osigurati prosperitet i sigurnost ljudi daleko od glavnih europskih uporišta. Godine 2009. izdano je izvješće „*New Building Blocks in the North*“ koji navodi prioriteta područja: klimu i okoliš, nadzor podmorske sigurnosti u sjevernim vodama, održivi razvoj i obnovljive morske resurse, razvoj infrastrukture, suverenitet i prekograničnu suradnju i kulturu i sredstva za život autohtonih naroda (*Sweden strategy for the Arctic region*). Norveško Ministarstvo vanjskih poslova 2014. godine je objavilo izvješće o norveškoj arktičkoj politici, koje je u skladu s norveškom Strategijom visokog sjevera, a u kojoj postoje tri glavna stupa: vađenje prirodnih resursa, prikupljanje znanja i odnosi s Rusijom, koja je prepoznata kao glavni akter u regiji (Milani, 2014).

Norveška je među svjetskim vodećim državama u ribarstvu, a uspješnom suradnjom s Rusijom zaustavila je piratski ribolov. Naftna djelatnost na visokoj je razini, a zahvaljujući sporazumu s Rusijom o razgraničenju u Barentsovom moru trenutno se proučavaju nova polja. Država želi biti glavna u razvoju okolišnih standarda za naftnu i plinsku industriju, a vlada je nedavno odlučila osnovati istraživački centar za naftne aktivnosti na sjeveru (Brother, 2018). Norveška Vlada ima 5 glavnih prioriteta: međunarodna suradnja, razvoj poslovnog sektora utemeljenog na znanju, razvoj infrastrukture, spremnost za slučaj nužde i zaštita okoliša (Milani, 2014).

6.5. Finska

Finska je jedna od osam država sa velikim gospodarskim i političkim interesima na Arktiku, a vrlo je aktivna u mnogim projektima za zaštitu okoliša. Primjerice, inicijativa za Arktičku strategiju zaštite okoliša ponekad se naziva i Finska inicijativa (Milani, 2014).

Ciljevi finske arktičke politike detaljno su određeni u Finskoj strategiji za arktičku regiju iz 2013. godine. Glavna ideja strategije je predstaviti Finsku kao vodeću u održivom razvoju Arktika, a glavne su joj zadaće jačanje finskog položaja u regiji, osnaživanje trgovačkih prilika, te briga o okolišu, sigurnosti i stabilnosti.

Također, Finska se zalaže za prava domorodačkih naroda, kao i ljudskih prava općenito (*Finland Prime Minister's office*, 2013). Članica je u mnogim međunarodnim organizacijama, poput Euro-arktičkog vijeća Barentsa, Europske unije, Ujedinjenih Naroda, ali i u mnogim njihovim podorganizacijama, te istraživačkim i stručnim mrežama. Iako nema obalu na Arktičkom oceanu, velik dio njenog teritorija je sjeverno od Polarnog kruga, a država je vodeća u brodarstvu. Upravo zbog toga Finska ima snažan nacionalni interes za zadržavanjem svoje pozicije jedne od vodećih na Arktiku. Štoviše, država je sve više u mogućnosti ponuditi nove vrste usluga kako bi se osigurao siguran prijevoz i doprinijelo postizanju očuvanja morskog okoliša. Uz, pomorstvo i brodarstvo, prednjači i u održivom rudarstvu na Arktiku, a cilj im je privući daljnja strana ulaganja u rastuću rudarsku industriju. Za Finsku je najvažnije osigurati dostupnost radne snage i adekvatnost resursa i nadležnost regulatornih tijela, te se procjenjuje da će biti otvoreno do 5 tisuća novih radnih mjesta u rudarskoj industriji u sljedećih nekoliko godina, a jedan rudarski posao stvara posredno dva do tri druga.

Finska ima velik interes za sudjelovanje u energetici, što utječe na potražnju za raznim proizvodima i uslugama, a multilateralni projekti joj omogućuju da promovira „finsku ekološku stručnost“.

6.6. Kanada

Nakon Rusije, Kanada ima najveće kopneno i morsko područje na Arktiku pa pridaje značajnu važnost aspektu suvereniteta, a 40 % kanadskog teritorija u kojem živi oko 4 milijuna stanovnika, od čega je pola milijuna domorodaca, nalazi se na području Arktika. Kanadska Vlada vrlo odlučno potvrđuje svoje prisustvo i status na Arktiku. Kroz velik broj aktivnosti, Vlada, starosjedilački narodi i lokalne zajednice izražavaju dugogodišnji i dobro uspostavljen suverenitet nad arktičkim kopnom i vodama. Važno je napomenuti kako međunarodni poredak

na Arktiku nije statičan, a Kanada ima priliku ojačati svoj status te osigurati poredak koji štiti i promiče kanadske interese i vrijednosti, poput sigurnosti okoliša i ljudi.

Također, kanadska Vlada ojačava vodstvo na multilateralnim forumima (Arktičko ekonomsko vijeće, Forum arktičke obalne straže, Organizacija sjevernoatlantskog sporazuma) na kojima se raspravlja o ključnim pitanjima i poboljšava odnose sa ključnim državama akterima izvan Arktika, jasnije definirajući morska područja i granice Kanade na Arktiku. Država se zalaže za modernizaciju Arktičkog vijeća i surađivanje s partnerima na poboljšanju upravljanja Arktičkim oceanom, primjenom Sporazuma o sprječavanju nereguliranog ribolova.

Kao što je već spomenuto, Kanada nastoji povećati kapacitet stalnih sudionika stalnog stanovništva u relevantnim međunarodnim forumima te ključnim događajima. Vlada potiče suradnju s mladima i civilnim društvom kako bi stvorili nova partnerstva kao potporu zajedničkim ciljevima u regiji. Nadalje, jedan od glavnih državnih ciljeva jest suradnja sa Sjedinjenim Američkim Državama i Danskom, upravo zbog ekonomskih, demografskih i geografskih sličnosti, kao i suradnja s nordijskim državama i Rusijom. Važna je i kanadska suradnja s ne-arktičkim državama koje podržavaju arktičke interese, ali i definiranje granica na Arktiku (rješavanje sukoba sa Sjedinjenim Američkim Državama i Danskom).

U skladu s kanadskim Zakonom o oceanima, surađuje s nadležnim vlastima oko zemljišta, industrije i implementacije ekosustava u Beaufortovom moru, a identificirala je i ekološki značajne morske vrste i njihova staništa. Te aktivnosti spadaju u međunarodne konvencije i sporazume kao što su Konvencija Ujedinjenih naroda o biološkoj raznolikosti, Ugovor o migracijama i Ugovor o očuvanju polarnih medvjeda. Međunarodna suradnja arktičke znanosti i istraživanja temeljni je aspekt sudjelovanja Vlade Kanade u takvim sporazumima (*Canada's Arctic Foreign Policy, 2017*).

6.7. Rusija

Iskorištavanje geostrateškog potencijala Arktika odavno je ambicija Rusije jer upravo to područje smatraju stupom povratka države u status velikih sila.

Rusija na Arktiku želi postići tri cilja:

- 1) Poboljšati domovinsku obranu, posebno liniju obrane od stranih upada.
- 2) Osigurati ekonomsku budućnost države.

3) Stvoriti mjesto za „građenje“ moći.

Značajna su ulaganja u proračun potaknula rusku vojnu i gospodarsku aktivnost na Arktiku tijekom posljednjeg desetljeća, a glavni projekti su usredotočeni na razvoj eksploatacije prirodnih resursa i zaštitu Sjevernog morskog puta (Conley i Melino, 2020). Rusija je napravila značajne promjene vezane uz Sjeverni morski put, a one uključuju birokratsku kontrolu rute, ograničavanje prometa stranim ratnim brodovima bez dozvole ruske Vlade i davanje prolaza Rosatomu, ruskoj nuklearnoj agenciji. Sjeverni morski put Rusija smatra unutarnjim plovnim putem, dok ga ostale države smatraju međunarodnim prolazom. Svi ti postupci ukazuju na ruske ambicije za Arktikom, kao i na želju da nadgledaju i kontroliraju ekonomska kretanja u regiji. Vojska je „podijeljena“ između istočnog i zapadnog dijela arktičkog teritorija, a istočnim dijelom svakodnevno prolaze brodovi kroz uski Beringov prolaz kako bi došli do Sjevernog morskog puta (Conley i Melino, 2020). Također, Rusija je poznata po radarskim stanicama, a korištenje sustava Sopka-2 na otoku Wrangel i rtu Schmidt bilo je presudno za povećanje svijesti o radarskim sustavima. Na istočnom dijelu radari osiguravaju čitavu obalu te pridonose praćenju brodova i zrakoplova. Nadalje, Sopka-2 kontrolira i civilni zračni promet te šalje meteorološke informacije kako bi brodovi nesmetano prošli kroz Sjeverno morski put. U središnjem dijelu ruskog Arktika raspoređena je kvalitetna oprema za obranu cjelokupnog teritorija, što jača rusku sposobnost da uskrati pristup (zračni, pomorski i kopneni) Sjevernoatlantskom savezu (NATO-u) i Sjedinjenim Američkim Državama (Conley i Melino, 2020). Ruske jedinice specijalnih snaga raspoređene su po regiji, a vrlo često vrše testiranja hipersoničnih krstarećih raketa i bespilotnih letjelica, zbog čega je američka Vlada izrazila zabrinutost jer se rakete i letjelice približavaju Sjedinjenim Američkim Državama. Svakako treba spomenuti vježbu Vostok-18 provedenu u rujnu 2018. godine na istoku Rusije i djelomično u Beringovom moru. Prisutno je bilo oko 300 tisuća vojnika te je to najveća vojna vježba koju je Rusija provela od 1981. godine za vrijeme Hladnog rata. Godinu dana kasnije provedena je vježba Grom-19 u kojoj su bile angažirane ruske strateške nuklearne snage, te uključeno 12 tisuća vojnika, 10 podmornica i 4 mornaričke flote. Vlada je značajno ojačala vojnu prisutnost nadograđujući baze u najsjevernijim arhipelazima (Wrangelov otok, Kotelnj, Zemlja Franje Josipa, Alykel, Tiksi...), što osigurava njezin teritorij i ograničava kretanje Sjevernoatlantskom savezu i Kini.

6.8. Sjedinjene Američke Države

Zanimanje Sjedinjenih Država za krajnji sjever počelo je krajem 19. stoljeća, kada su kupili Aljasku. Upravo zbog aljaških prirodnih resursa, na nju su gledali kao na područje koje treba iskoristiti. Sjedinjene Američke Države tada su morale obratiti pozornost na svoje odnose s Rusijom, Kanadom i Ujedinjenim Kraljevstvom, koje su u to vrijeme još kontrolirale kanadsku vanjsku i obrambenu politiku. Prvi predsjednik koji je donio Arktičku strategiju bio je Bill Clinton, 1994. godine, međutim ona je bila tajna, te se o njoj skoro ništa nije znalo. Sljedeći predsjednik, George Bush, 2009. godine objavio je javnu Arktičku strategiju, no nažalost u zadnjem tjednu svog predsjedničkog mandata (Milani, 2014). Godine 2013. godine Sjedinjene Države najavile su nacionalnu strategiju za arktičku regiju, gotovo sasvim zasnovanu na prethodnoj iz 2009. godine, a dokument iz 2013. naglašava porast američkog interesa za regiju te se usredotočuje na tri prioritete linije napora za:

- 1) zaštitu američke nacionalne i domovinske sigurnosti,
- 2) promicanje odgovornog vođenja,
- 3) poticanje međunarodne suradnje (Milani, 2014).

Suvremena američka arktička politika naglašava zadovoljavanje potreba nacionalne i domovinske sigurnosti relevantne za arktičku regiju, zaštitu arktičkog okruženja i njegovih bioloških resursa, osiguravanje da upravljanje prirodnim resursima i ekonomski razvoj u regiji budu ekološki održivi. Naglašava se i ojačavanje institucija za suradnju između osam arktičkih država (Sjedinjene Američke Države, Kanada, Danska, Finska, Island, Norveška, Rusija i Švedska), kao i uključivanje autohtonih zajednica Arktika u odluke koje ih pogađaju, a svakako treba poboljšati i znanstveno praćenje i istraživanje lokalnih, regionalnih i globalnih pitanja oko zaštite okoliša te teritorijalnih zahtjeva (Huebert, 2009).

7. ODNOSI EUROPSKE UNIJE I KINE PREMA ARKTIKU

Europska unija pokazuje sve veći interes za arktičku regiju, budući da je prepoznala njezinu stratešku važnost, a tri države Arktičkog vijeća su i članice Unije (Danska, Finska i Švedska). Europska unija održava bliske odnose i s tri druge arktičke države - Grenlandom, Islandom i Norveškom. Stoga se EU stavlja na vrh onih koji mogu unaprijediti suradnju i sudjelovati u pomoći u ispunjenju izazova s kojima je regija suočena (Milani, 2014). EU, odnosno njena Komisija, članica je Barentsova Euro-arktičkog vijeća i stranka UNCLOS-a i svih njegovih povezanih sporazuma s izravnim ili neizravnim arktičkim značajem (The Arctic Institute,

2020). Međutim, naponi Unije da se konstruktivno uključi u Arktik pokazali su se kontroverznim i složenim tijekom posljednjeg desetljeća. Naime, ona nema izravan pristup Arktičkom oceanu, što je situacija zbog koje su neki doveli u pitanje opseg njezine važnosti za Arktik (Østhagen prema Stępień i Raspotnik, 2015). Zatim, neki od strateških dokumenata o Arktiku koje su objavili i Europska komisija i Europski parlament imaju pomalo paternalistički ton: EU prikazuju kao rješenje za sve veće probleme u regiji. Na raspravama u Bruxellesu se činilo da su uhvaćeni u borbi između onih koji su željeli iskoristiti Arktik kao simbol klimatskih promjena i onih koji su preferirali umjereni pristup koji je bio osjetljiv na arktičke države i njihovo autohtono stanovništvo (Raspotnik i Østhagen, 2014).

U novije doba je usvojena nova integrirana politika Europske unije za Arktik koja se fokusira na jačanje međunarodne suradnje, borbu protiv klimatskih promjena, jačanje zaštite okoliša i promicanje održivog razvoja u ovom području od velike ekološke i ekonomske važnosti (European Commission, 2016).

Politika je usvojena od strane Europske komisije i visokog predstavnika za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, a prijedlog politike vodit će akcije EU u arktičkoj regiji, intenzivirajući postojeći angažman kroz 39 akcija usredotočenih na tri glavna cilja politike:

- 1) zaštita i očuvanje Arktika te podupiranje istraživanja u svrhu rješavanja utjecaja na okoliš i klimatskih promjena,
- 2) promicanje održivog korištenja resursa i gospodarskog razvoja zajedno s ljudima koji žive u regiji,
- 3) poboljšanje međunarodne suradnje angažmanom i dijalogom s arktičkim državama, autohtonim narodima i drugim partnerima.

Također, mora se napomenuti da je Europska unija glavni potrošač arktičkih resursa, pa upravo od tu njezin veliki interes za navedeno područje. Njemačka je jedna od europskih zemalja koja je na Arktičkom vijeću stalan promatrač i ima višestruke ekonomske i ekološke interese u regiji. Italija je promatračica Arktičkog vijeća (među Europskom unijom), uvedena u svibnju 2013., što se smatra priznanjem dugogodišnjeg sudjelovanja Italije u studijama i istraživanjima Arktika. Ostali stalni promatrači Arktičkog vijeća su Poljska, Španjolska, Francuska i Nizozemska (Milani, 2014).

Puno je reakcija arktičkih država i aktera na kinesko sudjelovanje u vrhu svijeta. Postavljaju se pitanja kako možemo objasniti kinesko sudjelovanje na sjeveru i koji su njezini interesi na

Arktiku. Prvo, Kina ima značajnu prisutnost istraživanja na Arktiku, posebno na Svalbardu, štoviše, ulaže u posebnu istraživačku opremu i infrastrukturu arktičkog područja. U državi s ambicioznim istraživačkim programima, velik broj znanstvenika i istraživača traži da se Kina uključi u istraživanje Arktika. Drugo, Kina je objavila ekonomske interese na sjeveru. Oni se kreću od osiguranja povoljnog položaja u Sjevernom moru, sve do spomenutog ulaganja u infrastrukturne projekte i ekstraktivne industrije. Također, postoji kineska inicijativa poznata kao „Ledeni put svile“; a podrazumijeva istraživanje sjevernih morskih puteva, zajedno sa željezničkim kapacitetima, a koji mogu pridonijeti svjetskim trgovinskim državnim vezama. Kineska državna naftna korporacija ima 9,9 %, odnosno 20 % udjela u velikom projektu ukapljenog prirodnog plina Yamal u Rusiji. To povezuje Rusiju i Kinu u razvoju arktičkih plinskih resursa. Konačno, sudjelovanje Kine na Arktiku tiče se i njezine pozicije velesile u nastajanju. Dok Kina nastavlja ostvarivati svoj utjecaj na svjetskoj političkoj sceni, Arktik će biti samo jedna od mnogih regija u kojima su prisutnost i interakcija komponente širenja moći. U bliskoj budućnosti, mogla bi nastati napetost između arktičkih aktera i Kine, ali Arktik je i dalje pretežno regija u kojoj će arktičke države zadržati svoj primat (Østhagen, 2019).

Iako se na Kinu gledalo kao na „blisku arktičku državu“, što zahtijeva uključenost, ipak nije prihvaćena kao arktička država i uglavnom je isključena iz navedene regionalne politike. Ona je slijedila pristup regiji usmjeren na suradnju - često bilateralnu - s arktičkim državama, a tijekom posljednjeg desetljeća poduzela je korake za jačanje odnosa sa svim skandinavskim državama. Arktik je na sličan način sastavni dio napora Pekinga da posljednjih godina proširi odnose s Rusijom i Kanadom. Godine 2018. Kina je nagovijestila želju da je se ozbiljno shvati kao arktičkog aktera, iako geografski nije arktička država, a također ulazi u novu fazu svog sjevernog pothvata, osnažena međunarodnim statusom i odnosima s Rusijom. Na odnose između arktičkih i onih „ne arktičkih“ država koje su prisutne u regiji vjerojatno će stoga znatno utjecati raspored moći u međunarodnom sustavu, odnosno uspon Kine. Kratkoročno i srednjoročno, odnosi između dviju skupina država vjerojatno će se više oblikovati razvojem izvan regije nego onim unutar nje (Østhagen, 2019).

8. ZAKLJUČAK

Arktik je područje koje se sve više i više zagrijava i koje je zahvaćeno velikim i izražajnim klimatskim promjenama. Područje doživljava neke od najbržih i najtežih klimatskih promjena na Zemlji, a tijekom sljedećih 100 godina očekuje se ubrzanje istih, pridonoseći velikim fizičkim, ekološkim, socijalnim i ekonomskim promjenama, od kojih su mnoge već započele, a koje će utjecati na ostatak svijeta. U istraživanju navedene problematike, postavljene su i sljedeće hipoteze.

H1. Arktik ima značajnu ulogu u međunarodnom sustavu.

Arktik ima ekonomsko i političko značenje za međunarodnu zajednicu. Ekonomski gledano, Arktik sve brže postaje jedna od najzanimljivijih regija svijeta s velikim potencijalom za kako suradnju tako i sukobe, ovisno o perspektivi i fokusu, a njegova je uloga u međunarodnom sustavu vrlo značajna. Područje je također zanimljivo zbog svojih prirodnih resursa, jer obiluje naftom, prirodnim plinom i brojnim mineralnim rudama, a svakako ne treba izostaviti ribolov, šumarstvo i turizam. Već je sad jasno kako „pitanje Arktika“ neće biti samo problem država koje ga okružuju, već će se njegovim teritorijem u bliskoj budućnosti baviti možda i međunarodna zajednica, a interakcije između država u velikoj će mjeri biti relevantne za ovo područje. Mnogi kritični problemi riješeni su, bilo u okviru međunarodnih ugovora poput UNCLOS-a iz 1982. godine i tijela poput Arktičkog vijeća, bilo u bilateralnim pregovorima poput pomorskog razgraničenja između Rusije i Norveške u Barentsovom moru. Stoga Arktik ima veliko značenje za sadašnju ali buduću međunarodnu suradnju te će sigurno imati bitnu ulogu u međunarodnom političkom sustavu. Time je ova hipoteza potvrđena.

H2. Interakcija između pojedinih država izuzetno je relevantna za arktičku regiju.

Kako je rasla svijest o utjecaju klimatskih promjena tako je i osam država arktičkog polarnog kruga formiralo Arktičko vijeće, vodeći regionalni međuvladin forum za promicanje suradnje i koordinacije među tzv. A8 na pitanjima zaštite arktičkog okoliša. Iako je Arktičko vijeće djelovalo obećavajuće, još uvijek se nije pomaknulo od donošenja preporuka, smjernica i znanstvenih procjena pa se može zaključiti da, osim šire organizacijske strukture, nije ispunilo svoju praktičnu zadaću zbog koje je osnovano. S druge strane, ne može se poreći da je na poticaj Arktičkog vijeća, tj. kroz aktivnosti radnih skupina, donesen velik broj znanstvenih studija koje ukazuju na drastične promjene na Arktiku te općenito na posljedice globalnih razmjera i potrebu poduzimanja hitnih mjera na međunarodnoj razini. Danas velik broj država teži ka

iskorištavanju arktičkih resursa, i to ne samo arktičke država, već i one koje se ne mogu svrstati u tu skupinu, kao što su EU i Kina. Upravo su zemlje uvoznice EU one koje smatraju izvorište nafte i plina na dnu Arktičkog oceana puno pogodnijim od onih pod kontrolom Rusije, bliskoistočnih i afričkih država. Iako su do sad usvojene mnogobrojne konvencije i drugi međunarodnopravni akti za zaštitu arktičkog okoliša, ujednačena politika zaštite okoliša Arktika za sada još nije moguća jer države nisu podjednako pravno obvezane instrumentima donesenima s tim ciljem. Dakle, interakcije među državama su u velikoj mjeri relevantne za regiju jer tek kada bi sve države bile pravno obvezane svim instrumentima za zaštitu okoliša i svjesne dugoročnih posljedica koje će otapanje arktičkog leda prouzročiti, umjesto da se vode samo kratkoročnim financijskim interesima, tada bi i novi, izmijenjeni Arktik imao šansu prilagoditi se novonastalim uvjetima. Time je ova hipoteza također potvrđena.

H3. Arktička regija postaje „pijun“ u politici velesila.

Suparništvo između Kine, Rusije i SAD-a na Arktiku ukazuje na napetosti između sve tri države i raspodjelu moći u međunarodnim odnosima. Američka vlada početkom svibnja 2013. godine pokrenula je svoju Nacionalnu strategiju za arktičku regiju, ocrtavajući vladine strateške prioritete u sljedećih 10 godina. Unatoč napominjanju u strategiji da je "Arktik nevjerojatno mjesto" i "jedna od posljednjih velikih granica našeg planeta" ona ne pruža nijedan konkretan i stvaran korak koji ocrtava aktivnosti SAD-a usmjerene na zaštitu arktičkog okoliša, već je usmjerena na iskorištavanje resursa. Pristup Rusije nije nimalo drugačiji od pristupa SAD-a. Rusija je službeno postavila cilj rasporediti kombinirane oružane snage po regiji, uključujući vojne, granične i obalne straže do 2020. godine, kako bi zaštitila svoje političke i ekonomske interese na Arktiku i pojačala vojnu sigurnost. Kina pak smatra kako Arktik pripada svim ljudima, jer nijedna nacija nema suverenitet nad njim, te planira istraživanje regije zbog svojeg brojnog stanovništva (petina svjetskog stanovništva). Očito je da se arktičku regiju prvenstveno doživljava kao područje energetskih resursa pogodno za povećanje gospodarskih aktivnosti, a tek onda kao teritorij na kojemu treba štititi okoliš. Regija je postala ogledalo geopolitičkih interesa velikih sila, a SAD, Rusija i Kina, koristeći različite metode, počevši od političkih i ekonomskih, pa sve do vojnih, igraju igru s ciljem stjecanja najvećeg mogućeg udjela u Arktiku. Time je i ova hipoteza potvrđena.

H4. Postoji li trenutno stvarna „utrka“ za Arktik?

Politički značaj Arktika radikalno se promijenio s krajem Hladnog rata, kada je područje uključeno u međudržavne institucije. Strateška napetost splasnula je u korist zajedničkih interesa i komercijalne razmjene, čak i uz neke neriješene sporove. Suradnja je uglavnom bila temeljena na zaštiti okoliša i pravima autohtonih naroda. U 21. stoljeću geopolitička važnost ponovno se povećava, a kao što je već rečeno, glavni su pokretači toga klimatske promjene, tehnološki napredak i potraga za resursima. Iako se arktičke države bore za prevlast nad regijom i svrha Arktika u politici velikih sila zauzima značajno mjesto, malo je izgledno kako će do pravih vojnih borbi i doći. Prouče li se vojni programi detaljnije, očito je kako oni sami po sebi nisu usmjereni prema drugim državama koje teže ka arktičkom području, već ka izazovu za očuvanje okoliša na Arktiku. Stvarna vojna „utrka“ za Arktik trenutno nije u planu, a još jedan pokazatelj koji ide u prilog navedenoj činjenici jest trošak eksploatacije resursa, koji se ne poklapa sa opaženim dobitima, a čak i ako u sljedećem desetljeću vidimo skok svjetskih cijena roba, eksploatiranje arktičkih resursa i dalje će ostati specijalizirano, lokalizirano i skupo. Stoga je ova hipoteza odbačena.

LITERATURA I IZVORI

Arctic Sea Ice News & Analysis, 2018: Arctic sea ice maximum at second lowest in the satellite record, <https://nsidc.org/arcticseaicenews/2018/03/arctic-sea-ice-maximum-second-lowest/>

(10.9.2020.)

BBC, 2014: Denmark challenges Russia nad Canada over North Pole, <https://www.bbc.com/news/world-europe-30481309> (10.9.2020.)

Brother, M. E., 2018: Arctic Council, Norway and the Arctic: The importance od knowledge for sustainable development, <https://www.northernpublicaffairs.ca/index/volume-2-issue-1-september-2013/arctic-council-norway-and-the-arctic-the-importance-of-knowledge-for-sustainable-development/> (12.8.2020.)

Conley, H. A. i dr., 2013: Arctic Economics in the 21st Century, The Benefits and Costs of Cold, [https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-](https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/130710_Conley_ArcticEconomics_WEB.pdf)

[public/legacy_files/files/publication/130710_Conley_ArcticEconomics_WEB.pdf](https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/130710_Conley_ArcticEconomics_WEB.pdf)

(12.8.2020.)

Conley, H. A., Melino, M., 2020: The Ice Curtain, Why is There a New Russian Military Facility 300 Miles from Alaska?, <https://www.csis.org/analysis/ice-curtain-why-there-new-russian-military-facility-300-miles-alaska> (15.8.2020.)

Ebinger, C. K., Zambetakis, E., 2009: The Geopolitics of Arctic melt, https://www.researchgate.net/publication/227673607_The_geopolitics_of_Arctic_melt

(16.9.2020.)

Encyclopaedia Britannica, 2016: Northwest Passage, <https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route> (17.8.2020.)

European Commission, 2016: An integrated policy for the Arctic, https://ec.europa.eu/environment/efe/news/integrated-eu-policy-arctic-2016-12-08_en

(19.8.2020.)

European Environment Agency, 2017: Arctic resources, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/arctic-resources> (16.9.2020.)

Geografija. hr, 2007: Polarni krajevi, <https://www.geografija.hr/svijet/polarni-krajevi/> (10.8.2020.)

Government of Canada, 2017: Canada's Arctic Foreign Policy, https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/arctic_policy-canada-politique_arctique.aspx?lang=eng (16.8.2020.)

Government offices of Sweden, 2011: Sweden's strategy for the Arctic Region, <https://www.government.se/country-and-regional-strategies/2011/10/swedens-strategy-for-the-arctic-region/> (15.8.2020.)

Hrvatska enciklopedija, 2020: Arktik, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3874> (12.8.2020.)

Hrvatska enciklopedija, 2020: Sjeverozapadni prolaz, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56350> (17.8. 2020.)

Huebert, R., 2009: United States Arctic Policy: The Reluctant Arctic Power, https://www.researchgate.net/publication/292257748_United_States_Arctic_Policy_The_Reluctant_Arctic_Power (24.8.2020.)

Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020, 2011: <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf> (14.8.2020.)

Milani, E., 2014: Cooperation or Conflict in the Arctic? The race for the Arctic resources. Will it give rise to a new Cold War?, <http://dspace.unive.it/bitstream/handle/10579/5677/820790-1184122.pdf?sequence=2> (10.8.2020.)

National ocean economics program, 2000: Arctic Fisheries Data, <https://www.oceaneconomics.org/arctic/fisheries/fisheriesData.aspx> (17.9 2020.)

National ocean economics program, 2000: Arctic Tourism Data, <https://www.oceaneconomics.org/arctic/tourism/tourData.aspx> (19.9 2020.)

Nordregio, 2019: Resources in the Arctic 2019, <https://nordregio.org/maps/resources-in-the-arctic-2019/> (17.8.2020.)

Nordregio, 2011: Zones of marine activity in the Arctic, <https://archive.nordregio.se/Maps/05-Environment-and-energy/Zones-of-marine-activity-in-the-Arctic/index.html> (16.9.2020.)

- Østerud, Ø., Hønneland, G., 2013: Geopolitics and International Governance in the Arctic, <https://site.uit.no/arcticreview/files/2015/01/Geopolitics-International-Governance.pdf> (17.9.2020.)
- Østhagen, A., 2017: Geopolitics and security in the Arctic: what role for the EU?, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1007/s12290-017-0459-1> (17.9.2020.)
- Østhagen, A., 2019: The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU, <https://martenscentre.eu/publications/new-geopolitics-arctic-russia-china-and-eu> (17.9.2020.)
- Prime minister's office, 2013: Finland is an active and responsible partner, <https://vnk.fi/en/arctic-issues/finlands-arctic-policy> (14.8.2020.)
- Roucek, J.S., 1983: The Geopolitics of the Arctic, <https://www.jstor.org/stable/3486242> (16.9.2020.)
- Rušinić, L., 2014: Mogućnosti razvoja Sjeverne morske rute, <https://www.pfri.uniri.hr/knjiznica/NG-dipl.LMPP/310-2014.pdf> (17.8.2020.)
- Suvanto, V.P., 2016: Geopolitics of the Arctic: Challenges and Prospects, http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/112451/1/TFM_Suvanto_Veera_Pauliina.pdf (17.9.2020.)
- The Arctic Institute, 2020: European Union, <https://www.thearcticinstitute.org/countries/european-union/> (24.8.2020.)
- The Arctic Institute, 2016: Arctic Maps – Visualizing the Arctic, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/> (24.8.2020.)
- UN environment programme, 2010: Projected changes in the Arctic climate, <https://www.grida.no/resources/7748> (10.9.2020.)

PRILOZI

Popis slika

Sl. 1. Arktičko područje.....	2
Sl. 2. Mjesečne promjene površine leda na Arktičkom moru kroz godine.....	3
Sl. 3. Predviđene temperaturne promjene i promjene količine leda na Arktiku	5
Sl. 4. Područja valorizacije pojedinih prirodnih resursa, pomorskog turizma, prijevoza istraživanja	6
Sl. 5. Prikaz područja postojećih i potencijalnih nalazišta prirodnog plina, nafte i ruda	8
Sl. 6. Arktičke morske rute.....	11
Sl. 7. Teritorijalne pretenzije na Arktiku.....	17

Popis tablica

Tab.1. Količina i vrijednost ulova ribe po državama u 2014. godini	9
Tab.2. Broj posjetitelja u pojedinim arktičkim državama u 2014. godini	10
Tab. 3. Vojna opremljenost arktičkih država.....	15